

Professionals, amateurs,
én onderwijs werken
steeds vaker samen

December 2011

04

Portret
Scheepvaartmuseum:
"De leeromgeving
moet prikkelend zijn"

08

Interview
Ideaal en werkelijk-
heid van authentieke
kunsteducatie

11

Speciaal onderwijs
Elke groep een
eigen aanpak

Interview

“Kennis moet ondergeschikt zijn aan zelf ervaren”

Dubbelinterview met Folkert Haanstra, lector Kunst- en cultuureducatie aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten en Floor den Uyl, kunstdocent op het Spinoza Lyceum in Amsterdam. Wat is het ideaal van authentieke kunsteducatie en wat is de werkelijkheid?

Cover

Professionals, amateurs én het onderwijs werken steeds vaker samen

Professionals en amateurs slaan steeds vaker de handen ineen en zoeken de samenwerking met het onderwijs. Wat is hiervan de meerwaarde voor het onderwijs? Kunnen projecten met de harmonie of theatervereniging in de klas een aanvulling zijn?

Portret

Scheepvaartmuseum: “De leeromgeving moet prikkelend zijn”

Na een renovatie van vier jaar is het Scheepvaartmuseum in Amsterdam heropend. Daarbij werd het hele educatieve programma omgegooid. Educator Ernst van Keulen: “We wilden de beleving van op een VOC-schip staan vertalen naar het museum. Daarvoor hebben we een hoop multimediaal geweld gebruikt.”

04

Portret

’t Koggeschip: Basisschool met buurtfunctie

De Amsterdamse buurtschool 't Koggeschip besteedt veel aandacht aan kunst en cultuur in zowel het binnen-, buiten- als naschoolse aanbod. Zo wil de school bijdragen aan de brede ontwikkeling van kinderen, hun ouders en omgeving.

Cultuureducatie bij gemeenten onder vuur

De komende tijd zullen gemeenten flink gaan bezuinigen. Ook op cultuureducatie. Zo kunnen Centra voor de Kunsten verdwijnen en vakdocenten duurder worden. Geert Drion, directeur van Centrum voor de Kunsten Parnas in Leeuwarden: “Eigenlijk is het een onzinnige operatie.”

24

Elke groep een eigen aanpak

Scholen verwachten van culturele instellingen dat ze aanbod op maat maken. Ook voor het speciaal onderwijs. Docent pedagogiek Wim Scherpenisse: “Culturele aanbieders die op deze groep inspelen, ontmoeten een zeer dankbaar publiek.”

Column

Bonje in de Brugklas

Oscar Kocken, columnist, scenarioschrijver en programmamaker denkt terug aan hoe hij als brugklasser aankeek tegen een schrijfster die op bezoek kwam in zijn klas.

36

QR-codes in *Cultuurplein Magazine*

Bij verschillende artikelen in dit magazine vindt u QR-codes. Met deze 'streepjescode' kunt u met uw mobiele telefoon, tablet of computer met camera direct naar websites of filmpjes met aanvullende informatie bij het artikel. Om de QR-code te kunnen lezen, hebt u een App nodig. Deze kunt u downloaden via de App Store of Android Market.

Portret

04 Scheepvaartmuseum: “De leeromgeving moet prikkelend zijn”

Interview

08 “Kennis moet ondergeschikt zijn aan zelf ervaren”

11 Elke groep een eigen aanpak

Cover

14 Professionals, amateurs én het onderwijs werken steeds vaker samen

Portret

20 't Koggeschip: Basisschool met buurtfunctie

24 Cultuureducatie bij gemeenten onder vuur

Commentaar

27 Hoe nu verder met erfgoededucatie?

28 Samenwerking in beeld

Kort

30 Waaronder Uitgelicht met de methode Literatuur [NU] en de BNG Erfgoedprijs

Opinie

34 De blik van buiten

Column

36 Bonje in de Brugklas

Colofon

Cultuurplein Magazine
december 2011, jaargang 1, nummer 02

Cultuurplein Magazine wordt eens per twee maanden uitgegeven door Cultuurnetwerk Nederland op initiatief van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het kader van het programma *Cultuur & School*.

Hoofredactie
Marthe Bauwens

Eindredactie
Maaike Severijnen

Als u teksten en/of foto's en illustraties uit deze uitgave wilt overnemen, neem dan contact op met de redactie van *Cultuurplein Magazine*.

Cultuurnetwerk Nederland
Postbus 61
3500 AB Utrecht
T 030-2361 200
marthebauwens@cultuur-
netwerk.nl

Aan dit nummer werkten mee
Bert Beelen, Caroline Dircken, Piet Hagenaars, Oscar Kocken, Karin Laarakker, Jeroen de Leijer, Annette Lubbers, Vera Meewis, Kim van der Meulen, Yolande van der Ree, Bea Ros, Fleur Wiersma, Anita Twaalfhoven.

Nieuwe ideeën
De redactie van *Cultuurplein Magazine* wordt graag op de hoogte gehouden van

ontwikkelingen in de culturele sector en in het onderwijs. Mocht u zelf een interessant onderwerp weten voor het blad, dan kunt u zich wenden tot de hoofdredacteur: marthebauwens@cultuur-
netwerk.nl

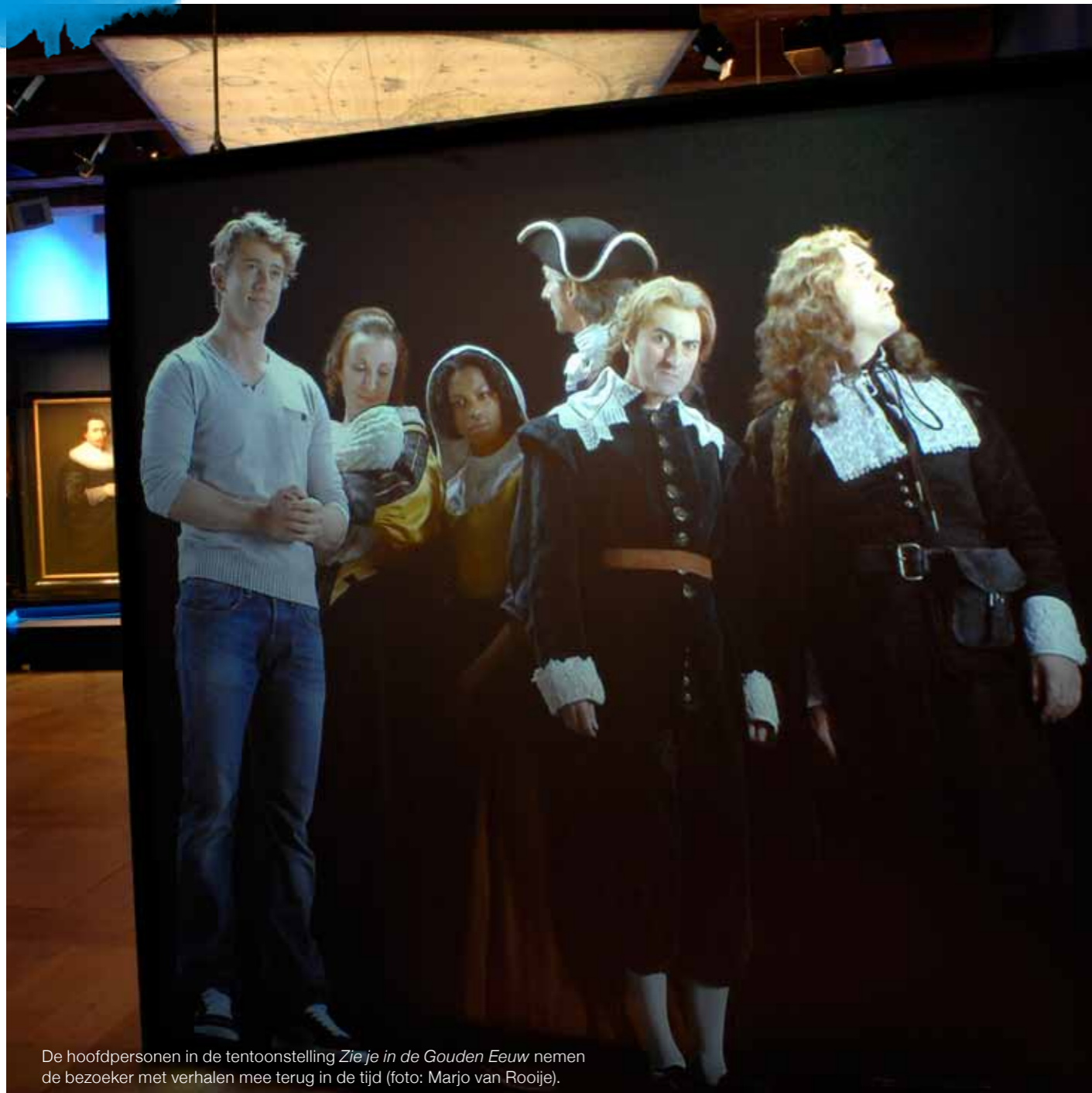
Foto cover
Fleur Wiersma

Opmaak
Kummer & Herrman, Utrecht

Druk
Libertas, Bunnik

ISSN nummer
1387 - 6422

Gratis abonnement of adreswijziging
www.cultuurplein.nl/
magazine

De hoofdpersonen in de tentoonstelling *Zie je in de Gouden Eeuw* nemen de bezoeker met verhalen mee terug in de tijd (foto: Marjo van Rooije).

Enkele feiten

Het Scheepvaartmuseum is gevestigd in het Amsterdamse Zeemagazijn, dat in 1656 (gedurende de Gouden Eeuw) werd geopend als pakhuis van de Admiraliteit van Amsterdam. In 1973 werd in het oude magazijn Het Scheepvaartmuseum geopend met topstukken uit de zeevaartgeschiedenis. Wegens ruimtegebrek en verouderde faciliteiten werd het ge-

bouw in 2007 gesloten voor een grondige renovatie. Tegelijk met nieuwe zalen, een centrale hal met glazen overkapping, een restaurant en een bibliotheek, werden nieuwe tentoonstellingen ontwikkeld. Ook het educatieve programma werd volledig omgegooid. In 2011 werd Het Scheepvaartmuseum, onder grote belangstelling, heropend voor publiek.

“De leeromgeving moet prikkelend zijn”

Levensgrote projecties, bewegende vloeren en ‘een hoop multimediaal geweld’: alles is uit de kast gehaald om een bezoek van scholieren aan Het Scheepvaartmuseum tot een maritieme beleving te maken.

Het is herfstvakantie. Over het gloednieuwe binnenplein van Het Scheepvaartmuseum schuifelt een lange rij mensen voort. Jonge koppels, mensen van middelbare leeftijd en opvallend veel kinderen wachten geduldig tot ze de kassa bereiken. Na een grondige verbouwing van vier jaar is het Amsterdamse museum weer geopend, onder juichende reacties in verschillende media. En dat maakt nieuwsgierig. Voor Willem Bijleveld, algemeen directeur van het museum, is het een geweldig gezicht, die rij op de binnenplaats. Hij ziet een nieuw, gevarieerd publiek, dat voor het eerst kennismaat met de maritieme geschiedenis van Nederland. Dat stemt hem trots. “We willen dat onze bezoekers beseffen hoe invloedrijk die geschiedenis is geweest.”

Wind door je haar

Om dat doel te bereiken, moesten de oude zalen vol maritieme objecten plaatsmaken voor 14 nieuwe tentoonstellingen. Ernst van Keulen, educator, was nauw betrokken bij de invulling daarvan. “We zagen vanaf het begin van de jaren '90 dat veel kinderen naar het museum kwamen om de replica van het VOC-schip De Amsterdam te zien”, vertelt hij. “Maar de kloof tussen de beleving buiten – met de wind door je haren voelen hoe het is om op een schip te staan – en het mooie, gedegen, maar saaie museum binnen, was te groot. We moesten die beleving dus vertalen naar het museum, om het voor kinderen en jongeren interessant te maken. Daarvoor hebben we een hoop multimediaal geweld gebruikt.”

Dat gebeurt bijvoorbeeld in de tentoonstelling *Zie je in de Gouden Eeuw* (vanaf ongeveer tien jaar). Wie de zaal binnenstapt, wordt direct voorgesteld aan een bont gezelschap uit de Gouden Eeuw, dat over een scherm wandelt. Op kleine schermen door de tentoonstelling heen krijgen de bezoekers het verhaal van een slavin, kaartenmaker, vrouw van een zeevaarder, VOC-schipper en vissersjongen te horen. Verspreid door de tentoonstelling vinden bezoekers vervolgens de voorwerpen terug die te maken hebben met die verhalen, zoals de kogel waarmee de man van een van de personages is omgebracht. Van Keulen: “De voorwerpen die we hier tentoonstellen, zijn niet zomaar

maritieme objecten. Het zijn bewijsstukken voor de verhalen die we vertellen.”

Facebook in de Gouden Eeuw

Met de stap naar een ander publiek en een andere manier van informatie overdragen, kreeg Van Keulen ook vrij spel om het educatieve programma volledig om te gooien. “Vroeger was ik een dominee”, zegt hij. “Ik vertelde precies datgene wat ik in de hoofden van de leerlingen wilde krijgen. Maar zo werkt het niet. De leeromgeving moet prikkelend zijn, zodat leerlingen zich openstellen voor nieuwe informatie. Ze moeten verbanden gaan leggen tussen wat ze zien in ons museum en wat ze leren op school. Leraren kunnen daar in de klas op voortborduren.”

Omdat scholieren maar tien procent van het totale bezoekersaantal vormen, is de canon in het museum niet leidend gemaakt. “Maar natuurlijk heb ik wel gekeken waar de canon aan bod kan komen en hoe we met onze museumlessen kunnen aansluiten bij de curricula van scholen”, stelt Van Keulen. “Bovendien heb ik alle teksten nageslagen op terminologie in schoolboeken en hebben we aangegeven aan welke kerndoelen we willen bijdragen.” Het museum pretendeert niet schoolboekvervangend zijn. “We zouden het kunnen zijn, want als je alle bijschriften zou lezen, weet je als scholier precies wat er in je geschiedenisboek staat. Maar wie leest nu al die bordjes? Daarom

Kinderen uit de groepen 3 en 4 maken kennis met de walvis als monster, knuffeldier en opgejaagd wild (foto: Marjo van Rooije).

“Wij werken niet meer met lesbrieven. We houden het hele traject bij onszelf.”

willen we scholieren verbanden laten leggen en nieuwsgierigheid teweeg brengen voor de onderwerpen die ze op school misschien niet direct interessant vinden.”

Speciaal voor klassen heeft de afdeling educatie voor de tentoonstelling *Zie je in de Gouden Eeuw* het *Gouden Netwerk* bedacht. “Met een soort Facebook worden scholieren vrienden met de personages die ze zien en met een iPad van het museum in de hand, helpen ze hen dilemma’s oplossen. Ze horen dingen, zien dingen, gaan dingen herkennen. Het sluit aan bij de leerdoelen van het vak geschiedenis, waarin ze een tijdvak in historisch perspectief plaatsen en bronnen leren gebruiken. En als ze na een bezoek hun schoolboek openslaan, gaan de verhalen van de personages weer leven.”

In de manier van begeleiden is ook een kwaliteitsslag gemaakt, vindt directeur Bijleveld. “Elke groep van 15 leerlingen krijgt een begeleider. Daarom hebben we een nieuwe ploeg van 30 museumdocenten aangesteld. Dat zijn veelal jonge mensen, die net pabo, een lerarenopleiding of een theateropleiding achter de rug hebben.” Van Keulen vult aan: “We werken ook niet meer met lesbrieven of voorbereidingslessen op scholen. Vaak gebeurde die voorbereiding niet volledig, waardoor we uitgingen van voorkennis die er niet was. Nu houden we het hele traject bij onszelf.”

Voor de jongste groepen in het basisonderwijs draait het om het imago van de walvis: van monster tot knuffeldier. In een twee uur durend programma leren de kinderen zich uitdrukken in beeld en taal, focussen ze zich op zorg voor de natuur, zien ze hoe een walvis in elkaar zit en leren ze historische gebeurtenissen plaatsen. Koos Beezemer, leraar op basisschool Het Ooievaarsnest in Zwaag, bracht in de pilotfase een bezoek aan deze tentoonstelling met

De objecten in het museum zijn bewijsstukken voor de verhalen die verteld worden (foto: Marjo van Rooije).

zijn groep 3 en 4. Hij is onverdeeld enthousiast. “We werden meegenomen door een museumdocent naar een donkere ruimte, waar de kinderen in kisten mochten voelen, het geluid van een walvis hoorden en prenten van monsters zagen. Vervolgens mochten ze van gedachten wisselen over hoe een monster eruit ziet. Met een tekening gingen ze dat uitbeelden.”

Na een uur worden de kinderen door een museumdocent meegenomen naar het eind van de tentoonstelling. Van Keulen: “Door bij de staart te beginnen en steeds verder naar voren te lopen, zien ze dat de walvis geen monster is, maar een dier dat in de zee leeft.” Volgens Beezemer werkte het. “De kinderen vonden het geweldig. Ze konden de walvis in, op zijn tong zitten, zagen hoe groot zo’n beest is en wat een harpoen is. Zelfs toen ze opdrachtjes moesten doen door de vitrines met objecten en schilderijen te bekijken en onderdelen van de walvis moesten natekenen, lukte dat. Ze hebben niet alleen hun fantasie en creativiteit gebruikt om zich uit te drukken en iets geleerd over het dier zelf, maar het museum heeft verwondering opgeroepen bij de leerlingen. Dat is precies wat een museum moet doen.”

Van haven naar supermarkt

Interesse opwekken, dat is ook waar het om draait in de museumles bij de havententoonstelling, geschikt voor leerlingen van groep 7 en 8 en voor de onderbouw van het vmbo. “Veel mensen weten niet dat Amsterdam een belangrijke haven is”, legt Van Keulen uit. “Er zit veel toekomst en werkgelegenheid in. De Amsterdamse haven heeft aangeboden ons te helpen bij een programma dat aansluit bij die boodschap. Door ze op een speelse manier de haven te laten ontdekken, kunnen kinderen zien dat het een leuk gebied is en wellicht een leuke plek om later te werken. Of dat reclame is? Dat is een interessante discussie. Ik denk het niet. De haven is een belangrijk onderwerp bij aardrijkskunde en economie, maar als oud-aardrijkskundedocent weet ik hoe het in schoolboeken behandeld wordt: het is erg theoretisch en functioneel, maar het sluit niet aan bij de belevingswereld van vmbo’ers. Bij ons gaat de haven leven, zodat het lesmateriaal uit boeken toegankelijker wordt. En daarnaast leren scholieren bronnen gebruiken en beoordelen, samenwerken in een groep, reflecteren,

Jonge bezoekers maken zich op voor de zeereis in de bedrijvige haven (foto: Mike Bink).

“Het museum heeft verwondering opgeroepen bij de leerlingen. Dat is precies wat een museum moet doen.”

zich goed uiten in het Nederlands en focussen, door het maken van een filmpje.”

Vmbo’ers lopen de havententoonstelling door met een museumdocent, zodat ze weten wat er te zien en te beleven is. Ze maken een containerride, waarbij ze met een helikopter op lijken te stijgen en uiteindelijk in de supermarkt belanden. Na de rondleiding maken ze zelf, met een iPod, een promotiefilm over de haven. Van Keulen: “Die worden op ons eigen YouTube-kanaal geplaatst en bekeken door een jury van haven- en museummedewerkers. Elke maand wordt er een winnaar aangewezen. Natuurlijk is niet alles wat de kinderen zeggen in die filmpjes juist. Maar dat is, in mijn ogen, ook niet belangrijk. Eerst moeten ze enthousiast worden en hun ogen openen voor iets wat ze nog niet wisten. Wie dat interessant vindt, kijkt verder.” Saliyah Aygun, docent aan het Montessoricollege in Amsterdam, kan dat beamen. “Mijn vmbo-leerlingen vroegen meteen of ze nog eens terug mochten”, vertelt ze. “Ze vonden het fantastisch om te filmen en gingen enthousiast aan de slag met de informatie over import en export die ze kregen tijdens de rondleiding. Dat werkt bij vmbo’ers die vaak een korte spanningsboog hebben, alleen maar als ze nieuwsgierig worden. Ik weet daardoor zeker dat ze iets geleerd hebben van het bezoek, bijvoorbeeld hoe goederen geïmporteerd en verspreid worden en hoe belangrijk dat is voor Nederland. Het is een mooie manier om het onderwerp te introduceren bij de kinderen, dus ik hoop dat ik voortaan met alle eerstejaars scholieren kan gaan.”

Vernieuwingsslag

Al met al heeft Het Scheepvaartmuseum een flinke vernieuwingsslag gemaakt. Van Keulen: “Maar we zijn er nog niet. Onze stagiaires doen nu onderzoek naar een educa-

In een 17de-eeuwse kar schuift de bezoeker aan bij overzeese koopmannen (foto: Marjo van Rooije).

Een kaartenmaker verliest zijn monopolie in de Gouden Eeuw (foto: Marjo van Rooije).

tief programma voor pabostudenten. Erfgoededucatie daar zou best wat steun kunnen hebben en dat willen we in 2012 oppakken. We gaan af op de reacties van ervaren pabodocenten om een mooie tentoonstelling te ontwikkelen.”

Ook voor bovenbouw van het voortgezet onderwijs wil Van Keulen een gepaste tentoonstelling ontwikkelen. “Het vak CKV en de schilderijtentoonstelling zouden perfect op elkaar aansluiten, maar we hebben moordende concurrentie van andere musea in Amsterdam, dus dat doen we in de volgende stap.” Daarbij denkt hij wel aan eventuele partners. “Het Tropenmuseum gaat aandacht besteden aan slavernij, dus dat zou een mooie samenwerking kunnen opleveren.”

Bang dat technische en multimediale ontwikkelingen het moderne museum inhalen, zijn Van Keulen en Bijleveld niet. “Het is een concept dat we geleidelijk kunnen aanpassen en ontwikkelen”, zegt Bijleveld stellig. “Van de 14 tentoonstellingen kan er af en toe één plaats maken voor een nieuwe. Dus we kunnen voorlopig weer jaren vooruit.”

Meer informatie

Het Scheepvaartmuseum
Willem Bijleveld, directeur
Ernst van Keulen, educator
www.scheepvaartmuseum.nl

Promotiefilmpjes van leerlingen bij de havententoonstelling. En meer portretten van andere culturele instellingen:
www.cultuurplein.nl/scheepvaartmuseum

“Kennis moet ondergeschikt zijn aan zelf ervaren”

Culturele instellingen
 Primair onderwijs
 Voortgezet onderwijs
 Hoger onderwijs

In zijn oratie in 2001 stelde Folkert Haanstra, lector Kunst- en cultuureducatie, voor om het concept van authentiek leren te benutten voor kunstonderwijs. Tien jaar later is tijdens de conferentie Authentieke kunsteducatie eind november de balans opgemaakt. In dit dubbelinterview bespreken twee sprekers van die conferentie, Haanstra en kunstdocent Floor den Uyl, het ideaal en de werkelijkheid van authentieke kunsteducatie.

Floor den Uyl was vijf jaar docent CKV en beeldende vorming, eerst op VO-vernieuwingschool UniC in Utrecht en sinds het begin van dit schooljaar geeft ze les op het Spinoza Lyceum in Amsterdam. Twee jaar geleden volgde ze de Master Kunsteducatie aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten en leerde ze bij Folkert Haanstra de principes van authentieke kunsteducatie kennen.

Even in een notendop: wat is authentieke kunsteducatie?

Haanstra: “Het is gemakkelijker te zeggen wat het *niet* is, namelijk schoolkunst ofwel kunst die alleen functioneert binnen de school en die geen verbanden heeft met de eigen kunstzinnige ervaringen en activiteiten van leerlingen buiten de school en met de ontwikkelingen in de professionele kunst. Authentieke kunsteducatie probeert die relaties wel te leggen en daarmee persoonlijk en maatschappelijk-cultureel relevant te zijn. Dat betekent in de praktijk: aansluiten bij de leefwereld van leerlingen, complexe opdrachten in plaats van voorgekookte taakjes en samenwerkend leren.”

Tijdens je master heb je een authentiek lesproject ontworpen. Hoe werkt dat in de praktijk?

Den Uyl: “Mijn project, *Kerken Kijken Utrecht*, gaat over middeleeuwse kunst in kerken. Dat kun je uit een methode halen, maar ik vind het leuker om leerlingen zelf op pad te sturen. Hun complexe taak is om in groepjes een rondleiding te ontwerpen in een Utrechtse kerk. Ik maak van tevoren een heel draaiboek met termen van objecten die in een kerk aanwezig zijn, zoals een doopvont. Leerlingen zoeken zelf uit wat de functie en betekenis daarvan is. Ten slotte geven ze hun rondleiding aan kerkgidsen en kunst-docenten. Het is dus niet zomaar een beetje voor de lol.”

Haanstra: “Precies! Want dat is het stigma!”

Den Uyl: “Dit publiek stelt vragen en beoordeelt hun werk.”

Haanstra: “Dat is echt een vorm van authentieke beoordeling: je beoordeelt het werk van leerlingen niet in een schoolse context, maar laat het mede toetsen door professionals.”

Den Uyl: “Sommige leerlingen geven als vrijwilliger rondleidingen aan toeristen. Mijn uitbouw zou zijn om hen ook rondleidingen te laten geven in het Duits, Engels en Frans, aan buitenlandse toeristen, dan kun je samenwerken met de talenvakken.”

Heb je het proect ook ingevoerd op je nieuwe school?

Den Uyl: “Dat wil ik wel graag, maar er zijn nog wel wat praktische hobbels. Op UniC hadden we veel vakoverstijgend onderwijs, dat past bij authentieke kunsteducatie. Maar op het Spinoza Lyceum is alles opgedeeld in aparte lesuren met een eigen programma. Veel docenten vinden het eng en lastig om dat los te laten.”

Haanstra: “Een complexe opdracht uitvoeren binnen een lesuur van 50 minuten is eigenlijk niet te doen. Bovendien vraagt authentieke kunsteducatie specifieke competenties van docenten: ze moeten een lesontwerp maken waarbij leerlingen zichzelf opdrachten stellen en op zoek gaan naar oplossingen. Dat vinden veel docenten niet efficiënt. Dat is misschien zo bij kennisoverdracht, maar niet bij wat ik belangrijk vind voor kunstonderwijs.”

Kent het kunstonderwijs dan geen kennisdomein?

Haanstra: “Ook wel, maar lang niet zo gestructureerd als bij een vak als wiskunde. Docenten zeggen vaak: we leren ze eerst basale dingen en pas later mogen ze voor zichzelf werken. Maar je kunt eindeloos doorgaan met die basale dingen.”

Den Uyl: “Dan beginnen ze weer met kleurenleer en zo, maar dat is eigenlijk jammer van de onderwijstijd. Kunst-docenten moeten de switch maken om kennis ondergeschikt te maken aan zelf doen en ervaren.”

Wat is de meerwaarde van authentieke kunsteducatie?

Haanstra: “De toepasbaarheid buiten de school. Wat leerlingen op school leren, heeft te maken met hun eigen leven en liefst ook met actuele ontwikkelingen in de kunst.”

Leren leerlingen ook betere kunst maken of beter naar kunst kijken?

Haanstra: “Dat ligt eraan wat je beter noemt. Door de leerkracht voorgekookte opdrachten leveren technisch misschien betere, maar ook wat gelijkere producten op. Als je leerlingen zelf laat experimenteren, kan het ook mislukken. Maar het is dan wel meer van henzelf.”

Den Uyl: “Als een docent een opdracht bedenkt, lijken alle producten op elkaar. Daarom moet je leerlinggestuurde

(foto: Bert Beelen)

opdrachten bedenken. Ik liet bovenbouwleerlingen zelf een thema kiezen waaromheen ze een expositie van eigen werk moesten maken. Bijvoorbeeld Bloemen of Dementie. Ik vroeg wel altijd waarom ze nou net dit thema kozen. Dan hoorde je bijvoorbeeld dat ze allergisch voor bloemen waren of dat hun oma dement was.”

Haanstra: “Je vindt het dus belangrijk dat leerlingen hun thema persoonlijk maken. Moet hun werk ook een relatie met professionele kunst hebben?”

Den Uyl: “Ja, ik help hen om hun thema te koppelen aan werk van kunstenaars. Een leerling die met het thema Hutten & geborgenheid aan de slag wilde, heb ik bijvoorbeeld gewezen op de iglo's van Mario Merz. Leerlingen beginnen altijd groot en dan help ik hen om het in te perken en de persoonlijke relevantie te vinden. Daarom word ik ook zo kribbig als leraren zeggen dat je bij authentiek leren alles overlaat aan leerlingen. Dat is echt niet zo. Het vergt heel veel organisatie en goede begeleiding.”

Een casus uit de praktijk: een cultuurprofielsschool heeft een tweedaags project over graffiti. Leerlingen leren eerst aan de hand van voorbeelden de verschillende elementen van graffiti en mogen daarna in groepjes zelf aan de slag. Authentiek?

Haanstra: “Het feit dat je een hedendaagse kunstvorm behandelt, is niet per se authentiek. Het gaat ook om de manier waarop. Het klassikaal onderwijzen van kenmerken heeft weinig te maken met hoe graffiti in de werkelijkheid functioneert en wordt geleerd. Datzelfde geldt voor popmuziek: die muziek leer je op heel andere manieren beoefenen dan klassieke muziek.”

Maar je kunt toch de kenmerken van authentieke kunsteducatie afvinken? Herkenbare en actuele kunstvorm, samenwerken in groepjes...

Den Uyl: “De grote misvatting over samenwerkend leren is dat je alleen maar groepjes hoeft te vormen en dat het dan goed is. Maar leerlingen verdelen dan gewoon de taken en doen ieder hun eigen deel. Bij samenwerkend leren moet je zorgen dat leerlingen elkaar nodig hebben voor het uitvoeren van de opdracht.”

Haanstra: “Zo'n graffiti-project zal leerlingen wel meer aanspreken dan het maken van een houtskooltekening. Maar om het authentiek te maken, zou ik zeggen: laat leerlingen vrij in het kiezen van hun eigen elementen, laat ze elkaar dingen leren en nodig zo mogelijk een graffiti-kunstenaar uit om hun werk te beoordelen.”

Hoe kun je de kloof tussen theorie en praktijk dichten?

Den Uyl: “Daarvoor moeten docenten hun grip op de dingen durven loslaten. De kunstvakken wilden even belangrijk zijn als andere vakken. Keerzijde is dat we nu vast zitten aan allerlei criteria en strakke programma-eisen. Terwijl de kunsten juist flexibel moeten zijn, dat is een voorwaarde voor authentieke kunsteducatie.”

Haanstra: “Daar ben ik het helemaal mee eens. Maar daarmee zul je niet alle docenten kunnen overtuigen. Voor mij

(foto: Bert Beelen)

is kunstonderwijs bedoeld om leerlingen te leren hun eigen oplossingen te bedenken en vorm te geven aan wat hen drijft. Als docenten zeggen: mijn leerlingen moeten vooral technieken beheersen en de canon leren kennen, dan past authentieke kunsteducatie daar niet bij.”

Is het in het primair onderwijs makkelijker?

Haanstra: “Daar zie je vaak het omgekeerde, namelijk dat kunstonderwijs heel erg vrijblijvend is. Als ze maar lekker bezig zijn, lijkt daar vaak het motto. Dat is ook niet wat je wilt. Het gaat om de tussenweg.”

Meer informatie

· Folkert Haanstra
folkert.haanstra@ahk.nl
· Floor den Uyl
floordenuyl@gmail.com

Publicatie

Cultuur+Educatie 31, themanummer over authentieke kunsteducatie.
Bestellen: www.cultuurnetwerk.nl
Op deze website is ook een kort verslag van de Conferentie Authentieke Kunsteducatie (CAKe) te vinden.

Praktische toepassingen van authentieke kunsteducatie in het onderwijs:
www.cultuurplein.nl/authentiek

Culturele instellingen
Primair onderwijs
Voortgezet onderwijs
Hoger onderwijs

Speciaal onderwijs

Elke groep een eigen aanpak

Kwaliteit is een belangrijk speerpunt in het cultuuronderwijs. Scholen verwachten in dat kader ook van culturele instellingen dat ze aanbod op maat maken. Ook voor het speciaal onderwijs. Docent pedagogiek Wim Scherpenisse: “Deze kinderen denken in het algemeen zeer beeldend en de tactiele waarneming is goed ontwikkeld. Culturele aanbieders die hierop inspelen, ontmoeten een zeer dankbaar publiek.”

De afgelopen jaren zijn steeds meer kunstenaars en culturele instellingen aanbod op maat gaan maken voor leerlingen in het speciaal onderwijs. Wim Scherpenisse, docent pedagogiek aan de Pabo van de Hogeschool van Amsterdam en zelf een gepassioneerd danser, is hier een groot voorstander van. Kinderen met speciale (leer)behoeften

hebben altijd zijn speciale belangstelling gehad, wellicht als gevolg van de halfzijdige gezichtsverlamming waarmee hij zelf werd geboren. Hij heeft jaren in het speciaal onderwijs gewerkt en organiseert nu dansactiviteiten voor deze doelgroep. Het woord ‘beperkingen’ komt in zijn vocabulaire niet voor. “Ben je gek, deze kinderen hebben juist

Programma Fossil-o-loog van Naturalis voor speciaal onderwijs (foto: Naturalis).

“Je kunt je tentoonstelling zo inrichten dat kinderen de omstandigheden kunnen aanpassen aan hun eigen behoeftes.”

ongelooflijk veel mogelijkheden en talenten!”

Aanbieders van kunst en cultuur staan volgens Scherpenisse voor de uitdaging uit te zoeken wat aanslaat bij leerlingen uit het speciaal onderwijs. “Denk na over wat de kinderen kan raken, onderzoek wat de beleving bepaalt. Leg daarvoor contact met de omgeving, met de scholen waar de kinderen zitten, maar ook met bijvoorbeeld een pabo, waar studenten onderzoek moeten doen. Maak gebruik van die mogelijkheid.”

Scherpenisse schetst een aantal randvoorwaarden om bijvoorbeeld een museumbezoek tot een succes te maken. “Een goede voorbereiding op school is heel belangrijk. Richt een museumpje in op school. Dat helpt enorm. Zorg dat leerlingen weten wat hen te wachten staat. Hoe het gebouw en de tentoonstellingsruimte eruit zien, welke programmaonderdelen er zijn en wat ze precies gaan doen. De ontvangende instelling moet nadenken over het tempo van een rondleiding. Het is belangrijk de tijd te nemen, leerlingen in staat te stellen handelingen te herhalen. Je kunt je tentoonstelling zo inrichten dat kinderen de omstandigheden kunnen aanpassen aan hun eigen behoeftes. Je kunt ze bijvoorbeeld het geluidsniveau laten regelen of de sterkte van het licht.”

Klankbordgroep

Zowel het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem als Naturalis in Leiden ontvangen veel groepen leerlingen uit het speciaal onderwijs. Veel tips van Scherpenisse zijn herkenbaar in hun aanbod. Zo is bij beide instellingen de voorbereiding op school belangrijk. En de scholen zijn altijd betrokken bij de totstandkoming van programma's.

Programma rond thema Aarde van Naturalis voor speciaal onderwijs (foto: Naturalis).

Het Nederlands Openluchtmuseum, dat voornamelijk gehandicapte en langdurig zieke kinderen ontvangt, ontwikkelde vorig schooljaar het eerste programma helemaal op maat voor deze groep leerlingen. Eerder ontving het museum ook al leerlingen met speciale behoeften en werden bestaande programma's aangepast. Ook het nieuwe speciale programma is afgeleid van het reguliere schoolprogramma *Brood, dat koop je toch gewoon in de winkel?* Educatief medewerker Olaf Peters: “We hebben samen gewerkt met een klankbordgroep bestaande uit leerkrachten en logopedisten van Lichtenbeek (voorheen Mariëndael), een school voor kinderen van 4 tot en met 13 jaar met een lichamelijke, verstandelijke of meervoudige beperking en langdurig zieke kinderen. Met elkaar hebben we het bestaande programma helemaal doorlopen en uitgelopen. De inhoud bleek heel geschikt voor de doelgroep.”

Volgens Peters was het belangrijkste dat moest veranderen, de lengte. “Reguliere groepen doorlopen in één keer de hele totstandkoming van brood: van ploegen en eggen, via zaaien naar bakken. Op de eerste locatie oogsten ze graan na het ploegen, eggen en zaaien. Op de tweede locatie gaan ze dorsen, zeven en meel malen en op de

“Sta toe dat ze over een hekje stappen en daar komen waar anderen niet mogen komen.”

derde locatie bakken ze een broodje. Voor het speciaal onderwijs hebben we deze activiteiten ondergebracht in twee projecten: *brood – van zaaien tot maaien* en *brood – van dorsen tot bakken*. Er is hierdoor veel meer tijd om alle activiteiten uit te voeren. Door een handeling vaak te herhalen, krijgen ze hem onder de knie en zo ontwikkelen ze zelfvertrouwen. Verder hebben we praktische aanpassingen gedaan om de beleving zo echt mogelijk te maken. Zelf ploegen is lastiger als je in een rolstoel zit, dus is er een touw aan de ploegjes gebonden zodat de kinderen de ploeg met hun rolstoel kunnen voorttrekken.”

Arie Aardvarken

Ook de voorbereiding op het museumbezoek is met de school ontwikkeld. Er is een filmpje gemaakt dat leerlingen laat kennismaken met het Openluchtmuseum. In een presentatie met foto's zien de leerlingen alles wat ze in het museum gaan tegenkomen. Het museum heeft voor sommige groepen uit het speciaal onderwijs een lettertype gekocht waarvan de drukletters identiek zijn aan de schoolletters. Dat maakt het voor leerlingen makkelijker om de informatie te lezen.

Een andere aanpassing is de kijkopdracht bij de oogst. Voor reguliere groepen zitten alle stappen erin en wordt

Leerlingen van Lichtenbeek zijn bezig met activiteiten uit het project *Brood* in het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem (foto: Martin Wijdemans).

gebruik gemaakt van zwart-wit foto's van vroeger. “Dat kan voor bepaalde kinderen niet”, zegt Peters. “Alles moet zoveel mogelijk zijn zoals in het echt. Het moet kloppen, anders raken de kinderen in de war. In kleur dus en in de tegenwoordige tijd.”

Peters noemt de inzet voor kinderen uit het speciaal onderwijs “onderdeel van onze maatschappelijke taak. Maar het is vooral een heel dankbare groep. Al onze begeleiders werken graag met deze kinderen. Het is heel intensief en je kunt lang niet altijd je hele verhaal kwijt, maar het is ongelooflijk leuk.”

Om precies dezelfde reden zijn kinderen uit het speciaal onderwijs ook in Museum Naturalis in Leiden graag geziene gasten. Van de grote hoeveelheid educatieve programma's is er een aantal bij uitstek geschikt voor kinderen uit alle clusters van het speciaal onderwijs. “Bij uitstek omdat in die programma's een groot beroep gedaan wordt op zintuiglijk waarnemen. Voelen en ruiken staan centraal.” Aan het woord is John van Schoor van de educatieve dienst van Naturalis. “In *Arie Aardvarken* bijvoorbeeld voelen de kinderen hoe zwaar nu eigenlijk zo'n schild is van een reuzenschildpad door er zelf een op hun rug te nemen. En ze proberen de voeten van verschillende dieren uit op verschillende ondergronden. Wat is het handigst? Met kleine voeten zak je weg in het zand, terwijl grote voeten je er makkelijker doorheen helpen. Ze maken kennis met de zintuigen van verschillende dieren: het gehoor van het konijn, de tastzin van de mol en het gezichtsvermogen van de vlieg.”

Input van de school

“Elke groep vraagt om een eigen aanpak”, zegt Van Schoor, “en voor het speciaal onderwijs geldt dat net even sterker. Meestal krijgen we input van de school, die vertelt ons waarmee we rekening moeten houden. Bij een groep kinderen met een spraaktaalstoornis bijvoorbeeld letten we heel goed op ons eigen taalgebruik. We zorgen dat we de kinderen aankijken als we praten, dat we korte zinnen maken en duidelijk spreken. Autistische kinderen willen dat alles heel gestructureerd verloopt. Er mogen geen onverwachte dingen gebeuren, daar raken ze van in paniek.

Blinde en slechtziende kinderen moet je de gelegenheid geven objecten aan te raken, afmetingen te voelen, geuren op te snuiven. Sta toe dat ze over een hekje stappen en daar komen waar anderen niet mogen komen.” Ook Wim Scherpenisse heeft nog een laatste tip voor de ontvangst van blinde kinderen: “Je kunt ze vooraf het gebouw laten verkennen met een maquette. Laat de kinderen voelen hoe de omgeving in elkaar zit. Dat is een goede voorbereiding, het maakt de kinderen zelfverzekerder. Anders zijn ze overgeleverd aan de geluiden van de omgeving en van anderen. Nu worden ze autonomer en dat komt hun hele ontwikkeling ten goede.”

Meer informatie

Wim Scherpenisse
www.educatie.nl

Openluchtmuseum

Olaf Peters, educatief medewerker
www.openluchtmuseum.nl/speciaalonderwijs

Museum Naturalis

John van Schoor, educatief medewerker
www.naturalis.nl

Publicatie

Zicht op... *speciaal onderwijs en cultuureducatie*, (2009) met een inleiding van Wim Scherpenisse, Bestellen: www.cultuurnetwerk.nl, bij producten en diensten onder publicaties

Introductiefilm Openluchtmuseum, lesbrieven van Naturalis en nog veel meer aanbod voor speciaal onderwijs: www.cultuurplein.nl/speciaal

Professionals, amateurs, én onderwijs werken steeds vaker samen

Professionals en amateurs slaan steeds vaker de handen ineen en zoeken de samenwerking met het onderwijs. Wat is hiervan de meerwaarde voor het onderwijs? Kunnen projecten met de harmonie of theatervereniging in de klas een aanvulling zijn? En hoe kun je de kwaliteit bevorderen als amateurkunstenaars op scholen cultuureducatie verzorgen?

Tijdens de conferentie *Wie is er bang voor amateurs?*, die begin september plaatsvond in de Amsterdamse Stadschouwburg, kwam een gevarieerd gezelschap van professionele kunstenaars, amateurkunstenaars, educatie-medewerkers en programmeurs bij elkaar om te praten over de groeiende samenwerking tussen professionals, amateurs en andere partijen. De tijd van schotten tussen kunst en samenleving en de neiging om de kunstwereld in hokjes in te delen is voorbij, was het idee dat tijdens de conferentie naar voren kwam. Kunst moet midden in de samenleving komen te staan en kunstinstellingen moeten nieuwe verbindingen leggen. Daarnaast moeten ze inspiratie bieden aan bewoners in de eigen buurt, samenwerken met de amateurverenigingen in de stad en mensen van verschillende pluimage bij de instelling betrekken. Ook het onderwijs kwam ter sprake. Onder meer naar aanleiding van een aantal samenwerkingsprojecten van professionals en amateurs die onder de noemer *Het beste van twee werelden* subsidie ontvangen van het Fonds voor Cultuurparticipatie. In een aantal meerjarige projecten werken professionals en amateurs met het onderwijs samen.

Twee organisaties, Het Theaterschip en het 5eKwartier, ontvangen in dit kader projectsubsidie van het Fonds voor Cultuurparticipatie. Artistiek leider Titia Bouwmeester van het 5eKwartier vertelt over het grootschalige community art project *KantineOost* in de naoorlogse wijk Parkwijk in Haarlem. "Door een renovatie van het park in deze wijk verdwijnen alle bomen. Daarom hebben we met school-

kinderen boompjes in potten geplant, die moeten uitgroeien tot een nieuw bos in de wijk. Ze worden opgekweekt door jonge en oude buurtbewoners op schoolpleinen, balkons en tuintjes in de buurt. Na drie jaar krijgen alle bomen een definitieve plek in het gerenoveerde park."

Voor het zover is komen kinderen, ouders en andere wijkbewoners elk seizoen (onder het mom van Lentebos, Zomerbos, Herfstbos en Winterbos) bij elkaar, mét hun boompjes. Bouwmeester: "In dit 'bos' ensceneren we professionele voorstellingen en concerten. Ook de kinderen maken in samenwerking met professionals muziek en tentoonstellingen. Het centrale thema is groei en dat wordt ook zichtbaar in de groei van de bomen."

Voor het Zomerbos maakte een beeldend kunstenaar nesten met de kinderen. Ook verbeeldde de kinderen hun eigen levensboom. De ouders deden mee en geïnspireerd door de nesten vertelden ze elkaar verhalen over hun kinderen. Uiteindelijk stond er in het Zomerbos een installatie van 65 nesten, vol persoonlijke groeiverhalen. Bouwmeester: "Om het project vleugels te geven, heb je steengoede kunstenaars en theatermakers nodig die garant staan voor een inspirerend proces en een eindresultaat dat tot de verbeelding spreekt."

Professionele begeleiding

Ook Het Theaterschip in Deventer, een jeugdtheaterschool en huis voor de amateurkunst, krijgt subsidie van het fonds om amateurs en professionals samen te brengen. Met deze extra middelen wordt een festival georganiseerd en

In het project *Windkracht 6* werken professionals en amateurs samen met het onderwijs (fotograaf: Fleur Wiersma).

Project *KantineOost*. "Mijn eigen nest", gemaakt door een leerling van de Zuiderpolderschool in Haarlem (foto: Soraya Ebrahimi).

worden voorstellingen gemaakt, vertelt directeur Erik-Jan Post. "Tijdens het vierdaagse festival Havenwerk doen we ook twee dagen workshops voor scholen en we maken voorstellingen voor en door jongeren."

Zo speelde in *Vlucht*, een muziektheatervoorstelling over pesten, maar liefst 86 jongeren mee van de eigen jeugdtheaterschool en van verenigingen in de buurt. "Op een gegeven moment kregen we de vraag of we deze voorstelling ook op scholen konden spelen. Dat was lastig te organiseren, want overdag zitten onze jongeren zelf op school. Een oplossing is bijvoorbeeld om de voorstelling wat vroeger in de avond te doen, want we vinden het wél belangrijk."

Waarom moet je het willen, optreden met amateurs voor scholen? Post: "Jongeren zien dan hun leeftijdgenoten spelen en dat vinden ze geweldig. Met een professioneel begeleidingsteam: een regisseur, dramadocenten, dirigent, musici, en een intensieve repetitieperiode, proberen we de kwaliteit op een zo hoog mogelijk plan te tillen."

"Vroeger wilde Het Theaterschip de kwaliteit van de voorstellingen verbeteren door jonge amateurs te laten samenspelen met professionele acteurs", vertelt spelcoach en regisseur Sandra den Dulk. "Maar dat bleek door het verschil in niveau en leeftijd in de praktijk niet goed te werken.

Daarom kiezen we nu voor amateurs op het toneel en professionals als begeleiders. Als spelcoach en regisseur probeer ik natuurlijk wel het uiterste uit de spelers te halen." Zij vertelt over de voorstelling *Wat doe jij?* die met succes op middelbare scholen speelt, tussen de leerlingen in het

"Jongeren zien hun leeftijdgenoten spelen. Dat vinden ze geweldig."

klaslokaal. "Het gaat over de groepsverhoudingen in een klas, zoals tussen het populairste meisje en de meelopers. De spelers zijn jongeren van een jaar of 20. "Als leerlingen hun leeftijdgenoten zien spelen, komt de thematiek veel dichterbij hun huid. We nodigen leerlingen uit om actief mee te doen en soms een van de rollen over te nemen. Met vragen als: hoe zou jij het aanpakken als je in zo'n situatie terecht komt? Daarover nadenken en zien dat je zelf invloed op een situatie kunt uitoefenen, is vaak een *eyeopener* voor hen."

Het idee achter deze voorstelling slaat aan bij scholen en ook bij andere cultuurinstellingen. "Er kwamen bijvoorbeeld mensen kijken van De Toneelmakerij, het stadsgezelschap voor de jeugd in Amsterdam, omdat ze deze manier van werken inspirerend vinden."

Marieke Hagemans en Chantal de Both, respectievelijk

"Belangrijk voor de kwaliteit is dat er een professional bij betrokken is."

adviseurs theater en muziek bij Kunstfactor, sectorinstituut amateurkunst, zien het steeds vaker: amateurkunstenaars die met het onderwijs samenwerken. "Door vragen vanuit de amateurwereld, vanuit orkesten of theatergroepen, zijn we nu gaan denken over hoe we deze initiatieven vanuit Kunstfactor kunnen ondersteunen. Het sluit aan bij een landelijke tendens, waarin scholen de verbinding zoeken met hun lokale omgeving. Denk bijvoorbeeld aan de har-

monie en fanfare of theatervereniging in het dorp." Amateurtheatergroepen maken bijvoorbeeld voorstellingen voor het onderwijs rond erfgoed, vertelt zij. "In Westbroek speelde een amateurgroep in de Nederlands Hervormde Kerk, waar vroeger rechtszaken waren, de rechterlijke macht uit de 18e eeuw na. Leerlingen komen kijken en in de lessen op school sluit het aan bij thema's als Recht en Burgerschap."

Door Kunstfactor is een stappenplan voor amateurverenigingen ontwikkeld en op de website geplaatst, met praktische aanbevelingen voor onderwijsprojecten. Het biedt handvatten voor de samenwerking, het ontwerpen van een projectplan, de uitvoering en evaluatie daarvan. Waar moet je vooral op letten? "Belangrijk voor de kwaliteit is dat er een professional bij betrokken is", vindt Hagemans. "Dat kan bijvoorbeeld een kunstvakdocent zijn, die de activiteiten van amateurkunstenaars op school in het juiste kader plaatst."

Harmonie in de klas

Een al langer lopend onderwijsproject waarin amateurs samenwerken met professionals is *Windkracht 6*. Hierin krijgen leerlingen lessen van een muziekdocent en

Muziektheater *Vlucht* van Het Theaterschip (fotograaf: Ruben Jorckveld).

Rechtspraak in Westbroek (foto: JTS Masquerade).

optredens in de klas van muzikanten van de harmonie in de buurt. Dorian Verkuijlen, projectleider bij MiK Kunsteducatie, dat lessen, workshops en activiteiten verzorgt in acht gemeenten in Brabant, vertelt: "Het lespakket was in eerste instantie bestemd voor leerkrachten, maar dat bleek in de praktijk een te grote drempel, ook omdat niet elke leerkracht thuis is in de wereld van de harmonie. Daarom is er nu altijd een echte muziekvakdocent bij *Windkracht 6* betrokken. Hij geeft zes lessen in de klas. In tenminste drie van die lessen komen er muzikanten van de harmonie mee die voor de kinderen trompet, saxofoon of slagwerk spelen en uitleggen hoe hun instrument werkt. De kinderen maken en bedenken zelf muziek, ze zingen en mogen ook dirigeren. Aan het slot is er een groot concert met de kinderen en het harmonieorkest. Dan liggen er ook allemaal instrumenten uitgestald die kinderen en hun ouders mogen uitproberen. Daarna kunnen ze zich, als ze dat willen, inschrijven voor een gratis proefles bij de harmonie of de muziekschool van MiK." Zo maak je kinderen volgens Verkuijlen warm voor een instrument en leg je tegelijkertijd een verbinding tussen de lessen op school en muziek maken in de vrije tijd, bij de harmonie of muziekschool. "Dit project is een buitenkans", zegt Angela van Geenen die leerkracht is op OBS De Hasselbraam in Haaren. "Wij

hebben geen muziekdocent op school en de muziekvakdocent van *Windkracht 6* sluit in zijn lessen goed aan bij de verschillende leeftijdsgroepen van de kinderen. De combinatie met live muziek in de klas vinden ze heel spannend. Het project is bovendien goedkoop, 157 euro, omdat we de kosten delen met de harmonie en MiK." Waarom betaalt de harmonie mee? Esther Rasenberg van

"Kinderen doen niets liever dan schitteren op een podium, voor een zaal vol bekenden."

Harmonie TOG uit Berlicum legt uit dat het ook promotie is: "We hebben er alle drie belang bij. Wij krijgen als vereniging jonge leden erbij, net als de muziekschool. Met 27 kinderen zijn we na afloop van *Windkracht 6* op een van de scholen met extra muzieklessen op blaasinstrumenten begonnen, met docenten van MiK en een docent van onze harmonie. We hebben er nu 15 jonge leden erbij. Zo'n project trekt ze echt over de streep."

Zelf speelt zij ook in de klas, op basklarinet. Wat voor reacties krijgt zij van de kinderen? "Sommigen hebben al ervaring maar voor anderen is het nieuw om zo'n instrument van dichtbij te zien. 'Oh, wat een mooie knopjes zitten daaraan!', zeggen ze dan. Ze willen de klarinet ook meteen aanraken. Lang niet iedereen kan muzieklessen betalen en dan is dit project precies wat er nodig is." In dorpen zijn minder cultuurinstellingen te vinden dan in de steden, maar vaak is er wel een bloeiend verenigingsleven. "De fanfare en harmonie betekenen veel voor de gemeenschap in Brabant", beaamt Kees Bressers. Hij is directeur van basisschool De Empel in Erp en was vroeger ook voorzitter van Harmonie OBK in Erp. "In een dorp als Erp heeft iedereen wel een familielid bij de harmonie, die bij ons uit 150 leden bestaat, met een slagwerkgroep en een opleidingsorkest. Ook voor de leerlingen is het daarvoor heel herkenbaar. De muziekdocent van *Windkracht 6* begeleidt hen naar een muziekoptreden en ik merk dat kinderen niets liever doen dan schitteren op een podium, voor een zaal vol bekenden."

Bijdragen aan de kwaliteit

De samenwerking tussen professionals, amateurs en scholen biedt inspirerende mogelijkheden. Maar hoe kun je ervoor zorgen dat het project goed verloopt? En daarmee extra bijdragen aan de kwaliteit? Volgens Willemijn in 't Veld van het Fonds voor Cultuurparticipatie kunnen scholen daar zelf ook een rol in spelen: "Een docent kan bijvoorbeeld zijn kennis van didactiek en lesopbouw delen met de partners en hen vooraf informeren over het niveau en de achtergrond van de leerlingen. Daarnaast kan een school een project van derden ook faciliteren door een aula, gymzaal of een klaslokaal ter beschikking te stellen. Verder kan een school de ouders mobiliseren en hen bijvoorbeeld vragen als vrijwilliger diensten te verlenen. Dat versterkt de band tussen school en ouders, en tussen ouders en leerlingen. Het project krijgt een meerwaarde doordat het gedragen wordt door een grotere groep deelnemers. Je samen inzetten voor een gemeenschappelijk doel, geeft iedereen een goed gevoel."

Onderwijsproject *Windkracht 6* (foto: Dorian Verkuijlen).

Meer informatie

Fonds voor Cultuurparticipatie
Willemijn in 't Veld
T 030-2336 030
w.intveld@cultuurparticipatie.nl
www.cultuurparticipatie.nl

KantineOost
Studio 5eKwartier
Titia Bouwmeester
T 023-5316 058
titia@5ekwartier.nl
www.5ekwartier.nl

Het Theaterschip
Erik-Jan Post
T 06-21872 657
erik@theaterschip.nl
www.theaterschip.nl

Kunstfactor
Marieke Hagemans
Chantal de Both
T 030-7115 100
info@kunstfactor.nl
www.kunstfactor.nl

MIK Kunsteducatie
Dorian Verkuijlen
T 073-5492 901
dorian.verkuijlen@mikweb.nl

Harmonie TOG
Esther Rasenberg
esther.rasenberg@home.nl

Publicatie

Het beste van twee werelden bevat beschrijvingen van samenwerkingsprojecten die subsidie ontvangen van het Fonds voor Cultuurparticipatie.
www.cultuurparticipatie.nl

Stappenplan

Kunstfactor ontwikkelde een stappenplan voor amateurverenigingen die samenwerken met scholen. Elke stap bevat een toelichting en een aantal tips. Het stappenplan staat op de website van en is ook in de vorm een beknopte brochure gratis te bestellen bij Kunstfactor.
www.kunstfactor.nl

Filmpjes van KantineOost Zomerbos en Youtube-kanaal van Het Theaterschip en achtergrondinformatie:
www.cultuurplein.nl/amateurkunst

Tijdens de Schatkameractiviteit 'Gekheid op een stokje' leren kinderen uit de onderbouw alles over poppentheater. Ze maken zelf hun poppen en werken aan een eindvoorstelling (foto: Katrien Mulder).

Enkele feiten

't Koggeschip is een brede basisschool in het Amsterdamse stadsdeel Nieuw-West. De school heeft 630 leerlingen, verdeeld over 27 klassen. Iedere klas heeft gemiddeld drie parallelklassen. Hoewel de school al meer dan 50 jaar bestaat, bevindt hij zich pas sinds 2006 op de huidige locatie: een groot, modern gebouw met twee verdiepingen dat speciaal voor 't Koggeschip ontworpen werd. De leerlingen zijn tussen de twee en 13 jaar oud. Ze komen voornamelijk uit Nieuw-West en hebben vaak ouders van allochtone afkomst. 't Koggeschip stelt ruimtes open voor activiteiten die docenten organiseren in samenwerking met lokale culturele partijen, zoals Aslan Muziekcentrum, de Muziekschool Amsterdam, twee andere buurtscholen en de lokale

gemeente. In het uitgebreide binnen-, buiten- en naschoolse aanbod van de school ligt de nadruk op muziek en theater. Daarnaast is er ruime aandacht voor beeldende vorming en cultureel erfgoed. De school wil kinderen de mogelijkheid geven zich breed te ontwikkelen door middel van kunst en cultuur. Leerlingen krijgen les van externe vakdocenten van samenwerkende organisaties en bezoeken jaarlijks een museum. Betrokkenheid van het gezin bij deze activiteiten wordt gestimuleerd: 't Koggeschip streeft naar educatief partnerschap. Er werken zo'n 70 mensen, waarvan 40 groepsleerkracht zijn. De overigen zijn parttime docenten en medewerkers in ondersteunende functies.

Basisschool met buurtfunctie

“Allebei anders en toch wij.” Met dat motto laat 't Koggeschip zien dat het op deze Amsterdamse buurtschool gaat om meer dan alleen rekenen, wiskunde en taal. Door veel aandacht te besteden aan kunst en cultuur in het binnen-, buiten- en naschoolse aanbod wil de school bijdragen aan de brede ontwikkeling van kinderen, hun ouders en omgeving. Directeur Suzan Baldinger: “Creatief denken vraagt om flexibiliteit, samenwerken en kennismaken met andere culturen. Zaken die bijdragen aan een duurzame samenleving.”

Dat 't Koggeschip zich profileert met het talentgebied Kunst&Cultuur, wordt meteen duidelijk als je de Amsterdamse brede school binnenstapt. Bezoekers worden verwelkomd door een enorm theater en een vleugel, die gebruikt worden voor theater- en dramalessen, de eindmusical van groep acht en uitvoeringen van het naschoolse koor en de band.

Op het gebied van dans, theater en muziek zijn er voor iedere jaargroep trajecten opgesteld ter oriëntatie, verbreding en verdieping. De eerste lessen vinden binnenschools plaats (niveau 1): de jongste kinderen leren zingen en bewegen, de midden- en bovenbouw krijgen wekelijks muzikles van een vakdocent en ieder jaar staat een culturele excursie gepland. Het buitenschoolse aanbod (niveau 2) bestaat uit muziek-, dans- en dramalessen door vakdocenten van culturele instellingen. Omdat 't Koggeschip een brede school is en een verbindende rol in de buurt wil vervullen, kunnen ook leerlingen van nabijgelegen scholen zich aansluiten bij de naschoolse activiteiten. Voor talentvolle en extra gemotiveerde leerlingen is er daarnaast een vervolgtraject bij de culturele instellingen waarmee de school samenwerkt, zoals de Muziekschool Amsterdam en Aslan Muziekcentrum (niveau 3).

Het aanbod van 't Koggeschip gaat daarmee niet alleen de breedte, maar ook de diepte in. Hoe de doorgaande lijn tussen binnen-, buitenschools aanbod en verenigingen en clubs in de praktijk versterkt wordt, laat het muziektheaterproject *The Lion King* zien. Maar liefst 150 kinderen uit de bovenbouw werkten in 2009 binnen schooltijd tien weken aan deze musical. Wekelijks kregen ze anderhalf uur lang afwisselend zang-, dans- en theaterles van vakdocenten van culturele instellingen. In een buitenschools programma van acht weken volgden zo'n 15 extra gemotiveerde leerlingen (van zowel 't Koggeschip als andere buurtscholen) daarnaast een verdiepend programma. On-

der leiding van dezelfde vakdocenten werkten ze aan hun uitstraling, energie en concentratie. Het eindresultaat, een spetterende musical in het theater op school, was toegankelijk voor ouders en wijkbewoners.

De buurt in

De reden dat 't Koggeschip talentontwikkeling juist koppelt aan Kunst&Cultuur, heeft alles te maken met de visie van de school. Die is gericht op verbreding, verbinding en maatschappelijke betrokkenheid. “Cultuuronderwijs spreekt niet het cognitieve, maar het creatieve gedeelte van het brein aan. Dat is van wezenlijk belang voor de algemene ontwikkeling”, zegt directeur Baldinger. “Veel kinderen op

“We willen dat ze zich ontwikkelen tot verantwoordelijke pubers. Uiteindelijk hopen we bij te dragen aan het tegengaan van segregatie.”

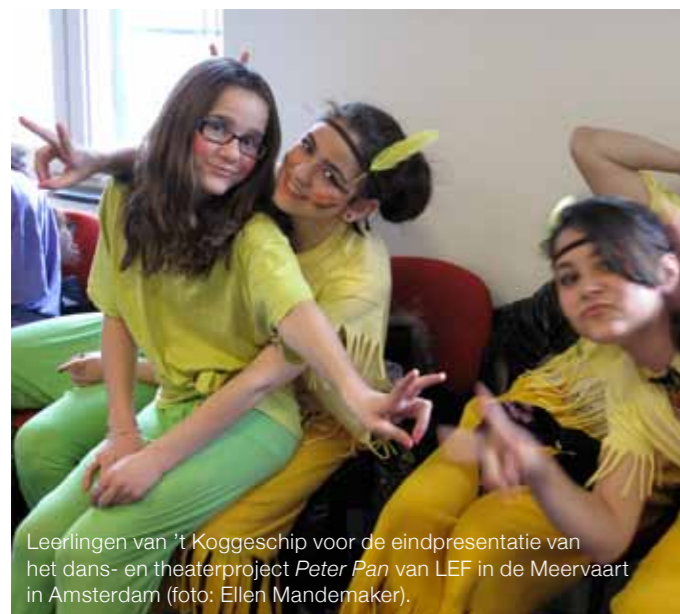
onze school hebben bovendien ouders van niet-westerse afkomst, hun muziektradities en culturen zijn vaak heel anders dan die in Nederland. Binnen hun thuissituatie komen ze niet automatisch in aanraking met Nederlandse kunst, cultuur en cultureel erfgoed. We voorzien in die behoefte en bieden kinderen daarmee een voorbereiding op de maatschappij. Ze leren elkaars cultuur kennen, leren hoe de Nederlandse gemeenschap in elkaar zit en hoe je met elkaar omgaat. Op school kan het niet meer alleen om rekenen en taal gaan. Kinderen komen straks in een wereld terecht waarin integratie een belangrijk deel uitmaakt van de wereldproblematiek. We willen dat ze zich daarin

ontwikkelen tot verantwoordelijke pubers, die bijdragen aan een duurzame samenleving.” Om integratie op wijkniveau tot stand te brengen, werkt 't Koggeschip intensief samen met twee andere scholen aan naschools aanbod in de buurt. Iedere acht weken vindt er op iedere buurtschool een lessenreeks plaats die thematisch of op het gebied van leervaardigheden aansluit bij het curriculum van de binnenschoolse lessen. Iedere school heeft een eigen expertisegebied. “Op de ene school worden met name nieuwe media-activiteiten georganiseerd. Daar zijn ICT-lessen en een jeugdpersbureau. Op een andere school kunnen kinderen terecht voor natuur en techniek. En wij zijn gespecialiseerd in muziek en podiumkunsten”, legt cultuurcoördinator Lidy Nelissen uit.

“Kinderen krijgen niet alleen creatieve vaardigheden, maar komen ook met elkaar in contact, leren de buurt en andere scholen kennen.”

Kinderen uit groep zes van alle buurtscholen kunnen bijvoorbeeld meedoen aan het dansproject LEF Junior. Acht weken lang gaan kinderen anderhalf uur aan de slag met dansexpressie en hedendaagse dansvormen, onder leiding van vakdocenten. Daarna vindt een gezamenlijke eindpresentatie plaats in het Koggeschip Theater. Hun dansprestaties kunnen ze daarnaast inzetten tijdens de jaarlijkse danswedstrijd voor basisscholen in theater De Meervaart, *Swing it out*.

“Kinderen uit de bovenbouw kunnen meer leren over iets wat ze écht interessant vinden. Ze komen met elkaar in contact, leren de buurt en andere scholen kennen. Voor

Leerlingen van 't Koggeschip voor de eindpresentatie van het dans- en theaterproject *Peter Pan* van LEF in de Meervaart in Amsterdam (foto: Ellen Mandemaker).

het persbureau gaan kinderen bijvoorbeeld regelmatig de wijk in om interviews met mensen op straat af te nemen. Als leerlingen zich vervolgens nog verder willen ontwikkelen, verwijzen we ze door naar lessen van een partnerinstelling, zoals Muziekschool Amsterdam of Aslan Muziekcentrum.”

De buitenschoolse activiteiten zijn voor leerlingen gratis: ze worden volledig met rijkssubsidie en geld van het stadsdeel betaald. De school maakt namelijk gebruik van een regeling van de lokale gemeente: *Schatkamer*. Stadsdeel Nieuw-West treedt hierbij op als bemiddelaar tussen vakdocenten uit de omgeving en scholen. Samen ontwikkelen ze een lespakket van acht weken, op vakgebieden en binnen thema's die aansluiten op het curriculum van de school zelf. “We vinden het belangrijk dat kinderen activiteiten kunnen ondernemen waarmee zelf niet snel in aanraking zouden komen”, aldus Saskia van Vliet, projectleider van *Schatkamer*. “Het aanbod kan verdiepend, oriënterend of verrijkend zijn: als het maar iets toevoegt aan het bestaande naschoolse aanbod in de wijk. We hebben inmiddels een breed netwerk van docenten en selecteren op vak-kennis, didactische vaardigheden, de lesopbouw en een persoonlijke klik.”

Baldinger voegt toe: “Onze leerlingen vergen een pedagogische aanpak waarbij je helder en positief moet zijn. Omdat ze vanuit huis niet snel met kunst en cultuur in aanraking komen, moeten ze daar tijdens de les soms erg aan wennen. Dat moet je goed kunnen aanpakken en aansturen. Daarnaast zoeken we mensen die vanuit een intrinsieke motivatie aan de slag willen gaan met onze leerlingen. Docenten die een bijdrage willen leveren aan de interculturele maatschappij.”

Breed aanbod

De dans- en muzieklessen op 't Koggeschip worden verzorgd door externe docenten vanuit *Schatkamer* of samenwerkingspartners. “Muziek is een belangrijke kunstdiscipline op onze school, dus in ieder leerjaar is er op een andere manier aandacht voor dit vak”, zegt Nelissen. “In groep vijf gaat dit jaar het Leerorkest van start, een initiatief van onze structurele samenwerkingspartner Muziekschool Amsterdam. Kinderen oriënteren zich daarbij op verschillende muziekinstrumenten, maken een keuze en

“Als we kinderen zich breed laten ontwikkelen, moet je hun ouders ook zien te bereiken. Anders krijg je een enorme kloof in de thuissituatie.”

leren dat instrument tot in hun laatste schooljaar bespelen. Dit alles onder begeleiding van vakdocenten van de muziekschool. Met dezelfde muziekschool loopt ook een samenwerking voor de kleuters: die krijgen een half jaar

Leerlingen uit groep vijf maken samen muziek als afsluiting van enkele workshops Instrumentale Oriëntatie in samenwerking met de Muziekschool Amsterdam (foto: Lidy Nelissen).

muziekles van een professionele docent. Tot slot geven docenten van Aslan Muziekcentrum wekelijks een uur muziekles aan kinderen uit groepen zes tot en met acht. Zij verzorgen ook een buitenschools popkoor en een popband, waar geïnteresseerde kinderen zich voor kunnen opgeven.” Door de opbouw van de theater- en muzieklessen en het brede aanbod, krijgen kinderen in de praktijk les van veel verschillende docenten. Baldinger: “Daar zijn ze aan gewend. We hebben veel parallelklassen en 70 medewerkers op deze school. Door die afwisseling leren ze zich flexibel opstellen.”

De school haalt niet alleen kennis in huis: iedere klas trekt er daarnaast minimaal eens per jaar op uit. Bewezen succesvolle excursiebestemmingen zijn het Rijksmuseum, het Joods Historisch Museum, de Hermitage, de Meervaart, Corpus en de Krakeling. De excursies worden afgestemd op thema's die op dat moment in de klas behandeld worden, zodat kinderen hun kennis meteen in de praktijk kunnen brengen.

En soms gaat het leerproces nog verder. Nelissen: “Vorig jaar nodigde het Tropenmuseum niet alleen kinderen en docenten, maar ook ouders uit om het museum te bezoeken. Daar hebben we meteen op ingehaakt. In totaal zijn er 50 kinderen en evenveel ouders mee gegaan, vanuit onze school en de twee andere buurtscholen. Zo raken ouders betrokken bij de cultuureducatie van hun kinderen.” Dat moet ook wel, vindt Baldinger. “Als we kinderen zich breed laten ontwikkelen, moet je hun ouders ook zien te bereiken. Anders krijg je een enorme kloof in de thuissituatie. Een kloof die we proberen te overbruggen door onze

trainingen Taal en Ouderbetrokkenheid, speciaal voor ouders met een taalachterstand die kinderen hebben op basisscholen. Op het moment dat ouders meegaan, hebben ze samen iets beleefd. Dan kan er thuis over gepraat worden en worden schoolprestaties bevorderd. Zulke projecten dragen bij aan de ontwikkeling van kinderen: thuis, op creatief gebied en in de huidige maatschappij.

Meer informatie

't Koggeschip

www.tkoggeschip.nl
 · Suzan Baldinger, directeur
 · SuzanBaldinger@tkoggeschip.nl
 · Lidy Nelissen, cultuurcoördinator
 · LidyNelissen@tkoggeschip.nl

Aslan Muziekcentrum

www.aslanmuziek.nl

Muziekschool Amsterdam

www.muziekschoolamsterdam.nl

Filmpjes over de onderwijsmissie van 't Koggeschip en LEF Junior. En nog veel meer schoolportretten: www.cultuurplein.nl/koggeschip

Cultuureducatie bij gemeenten onder vuur

Muziektheater bij de Triangel
(foto: Archief gemeente Berkelland).

‘Historisch!’ Anders kan de cultuursector de huidige bezuinigen niet noemen. Bovenop de landelijke en de provinciale kortingen, dalen de subsidiebudgetten van gemeenten ook drastisch. Dit kan ingrijpende gevolgen hebben: centra voor de kunsten verdwijnen, vakdocenten verzelfstandigen, aanbieders vragen meer geld en kwaliteit komt in het gedrang.

“Bibliotheken worden het hardst getroffen door de bezuinigen. Cultuureducatie is een goede tweede. Daarna volgen de amateurkunsten, podiumkunsten, musea en overige sectoren”, concludeert Annelies van der Horst van de DSP-groep. Dit is het onderzoeksbureau dat van het ministerie van OCW opdracht kreeg te onderzoeken hoe de gemeenten en provincies de bezuinigen aanpakken. Al wordt over twee jaar pas precies duidelijk wat de gevolgen zijn, deze bezuinigingsronde staat nu al als ‘historisch’ te boek. Niet alleen omdat de bedragen zo hoog zijn, maar ook vanwege de roep dat het roer drastisch om moet: minder subsidieafhankelijkheid en meer ondernemerschap is het doel van staatssecretaris voor cultuur Halbe Zijlstra. Landelijk krimpt het cultuurbudget met 48 miljoen euro in 2011 tot 205 miljoen in 2014. Bij de gemeenten is het bedrag niet te becijferen. Wel blijkt uit het onderzoek van DSP dat bijna 70% van de gemeenten de komende jaren op cultuur gaat bezuinigen. Het leeuwendeel bezuinigt, in vergelijking met andere posten evenveel of meer op cultuur. Gemeenten bezuinigen relatief veel op cultuur, omdat die budgetten ‘vrij geld’ zijn, geld dat niet (wettelijk) is vastgelegd.

Verschillende scenario's

Hoe de bezuinigen precies uitpakken, verschilt per regio. Sommige gemeenten doeken hun Centra voor de Kunsten op en richten daarmee de infrastructuur voor cultuureducatie helemaal anders in. Hierdoor zullen de kosten voor scholen hoogstwaarschijnlijk stijgen. Ze kunnen dan bijvoorbeeld vakdocenten niet meer tegen een gereduceerd tarief inhuren. Andere gemeenten kiezen ervoor om minder kunstmenu's aan scholen te bieden of lessen voor jongeren (en volwassenen) in de vrije tijd niet meer te subsidiëren. Deze veranderingen zijn zo ingrijpend dat ze de aandacht weghalen van landelijke stimuleringstrajecten, zoals de ontwikkeling van de kwaliteit van cultuureducatie en van de vraag vanuit het onderwijs. Die ontwikkelingen belanden voorlopig in de ijskast.

Van der Horst: “Gemeenten proberen het aanbod voor kinderen in het primair onderwijs overeind te houden. De bezuinigen treffen in veel gevallen bemiddelings- en

expertise-instellingen: een centrum voor de kunsten dat taken moet afstoten, of dat in extreme gevallen zelfs helemaal verdwijnt.

Bibliotheken zien zich genoodzaakt vestigingen te sluiten en veel diensten te digitaliseren. Bibliotheken doen veel aan cultuureducatie, denk aan voorleesmiddagen en voorstellingen. Ook voor scholen. Dus dit zal onmiskenbaar een negatief effect hebben op het cultuureducatieve aanbod van een gemeente.”

Hoe reageert de sector op deze ‘historische’ bezuiningslag? De gemeente Berkelland (45.000 inwoners in 11 kernen) is zo'n gemeente waar de bezuinigen nu al gestalte krijgen. De muziekschool en de bibliotheken leveren daar respectievelijk 750.000 euro en 500.000 euro in. “Het leed voor de inwoners valt mee”, zegt Judith Harmsen die verantwoordelijk is voor de uitvoering van het coalitieakkoord van Berkelland *Samen Anders*. “Ons doel was om aan te sluiten bij maatschappelijke ontwikkelingen en de activiteiten ‘anno 2011’ te maken. Zowel de muziekschool als de bibliotheek zijn geschoeid op systemen uit de jaren '70. De bibliotheek is ontstaan toen informatie nog schaars was. Nu, met de komst van internet, is de situatie heel anders.” Betsy Wormgoor is raadslid voor de PvdA in Berkelland en betwijfelt dat de bibliotheek en muziekschool op ouderwetse systemen zijn gebaseerd. “Beide instellingen staan midden in de maatschappij en stemmen hun aanbod al jaren af op de vraag van de markt, de bibliotheek met zijn titels en de muziekschool met zijn lessen. Zo is de Triangel de laatste jaren twee nieuwe afdelingen gestart: een popschool en een muziektheaterschool. Ik zie niet in wat daar achterhaald aan is.”

Alternatief model

De opheffing van muziekschool de Triangel gaat Berkelland 7,5 ton opleveren. Harmsen: “Ons maatschappelijk doel is dat alle 4500 basisschool leerlingen algemene muzikale vorming op school krijgen in een doorlopende leerlijn: groep 1 tot en met 3 leert zingen en klappen, groep 4 en 5 noten lezen en instrumenten bespelen, en in groep 6 en 7 krijgen ze echt instrumentaal onderwijs. Elke week een uur per groep. Dit wordt ontwikkeld met behulp van combinatiefunctionarissen en de Harmonievereniging uit Berkelland. Dat is een nieuw initiatief van de gemeente. Daarin investeren we 2,2 ton. Het onderwijs betaalt daaraan mee, wel wat meer dan ze gewend waren bij vroegere cultuureducatieprojecten, maar we hebben geen signalen dat scholen dat niet willen.” Een aantal docenten van de Triangel

“Gemeenten proberen het aanbod voor kinderen in het primair onderwijs overeind te houden.”

Workshop Parnas Presenteert in de Harmonie te Leeuwarden (foto: Frouke Freijen).

heeft zich verenigd in het Segno-collectief, dat nu muzieklessen gaat geven, in de meeste gevallen buitenschools. Vooralsnog hebben zich 400 leerlingen bij het Segno-collectief gemeld. Vorig jaar telde de Triangel 1139 leerlingen. Wormgoor: "Ongetwijfeld heeft dit te maken met het feit dat de kosten voor de lessen enorm gestegen zijn, omdat er geen subsidie meer op zit."

Parnas, het Centrum voor de Kunsten in Leeuwarden (14 kernen, 94.844 inwoners), dreigt ook zijn gehele subsidie te verliezen vanaf 2013. Geert Drion, directeur van Parnas, is niet bij de pakken neer gaan zitten en heeft een alternatief model bedacht. "We wilden af van termen als subsidie en overhead en hebben daarom een nieuw model ontwikkeld: *Kunstplein*. Dat is een virtueel plein dat professionele diensten aanbiedt voor cultuureducatie waarin de markt niet voorziet: kennismaking, verdieping, uitvoering, maatwerk en faciliteiten. Daarover worden contracten gesloten met het onderwijs, de kinderopvang, welzijnsorganisaties en het amateurkunstveld. Het is een gerationaliseerd model waarin een deel van het personeel van Parnas als ZZP'er verder zal gaan. De ZZP'er zal straks in vele verschillende omgevingen moeten kunnen en willen werken: in een klas met deels gemotiveerde maar ook met ongemotiveerde leerlingen. Of in een bedrijf. Voor sommigen is dat een totale omslag!"

Onzinnige operatie

Drion is trots op dit voorstel. In de financiële nood van de stad probeert hij met zijn voorstel de expertise van Parnas overeind te houden waarbij hij er naar streeft het werkveld van de 85 kunstdocenten te behouden. Dát opheffen kost ook veel geld en berokkent veel maatschappelijke schade.

"Kunstplein is een gerationaliseerd model waarin een deel van het personeel van Parnas als ZZP'er verder zal gaan."

Drion heeft laten berekenen dat het vijf tot acht jaar kost willen de bezuinigingen gaan lonen. "Eigenlijk is het een onzinnige operatie."

Jan de Waard, hoofd sector Cultuur van de gemeente Leeuwarden, vindt dat te dramatisch gesteld. "De berekening van Drion is onderuit gehaald in de gemeente. Er zitten aannames in die wij niet delen. We hebben twee miljoen euro frictiekosten geraamd. Als we het daarmee niet gaan redden, kan Drion gelijk gaan krijgen. Maar daar ziet het niet naar uit. En vergeet niet, we stoppen met deze *instelling* als uitvoerder, maar voor de *functie* kunst- en cultuureducatie komt een vervolg. We hebben gezocht naar mogelijkheden om in een andere constructie wel voor continuïteit in de cultuureducatie te zorgen."

De bezuinigingen bieden ook kansen voor vernieuwing, zeggen sommigen, de staatssecretaris voorop. Die kansen zien de mensen uit Berkelland en Leeuwarden allemaal ook: ze zien dat instellingen ondernemender worden. Ze bieden hun muzieklessen online aan of ze halen de bemiddelingslaag tussen instellingen en scholen weg. Toch hebben zorgen vooralsnog de overhand. Buiten de school is er een fikse kostenstijging van de lessen op bijvoorbeeld de muziekschool en terugloop van het aantal leerlingen. Over cultuureducatie binnen de school hoort Annelies van der Horst de klacht dat scholen nog lang niet altijd 'de beste kwaliteit' weten af te nemen. Kortom, het is zeer de vraag of deze recente en nog broze ontwikkeling van vraag en kwaliteit in de cultuureducatie opgewassen zijn tegen deze historische bezuinigingen.

Meer informatie

DSP-groep
Annelies van der Horst
www.dsp-groep.nl
Rapport *Bezuinigingen van gemeenten en provincies op kunst en cultuur*.
Downloaden: www.rijksoverheid.nl

Parnas
Geert Drion, directeur
www.parnas.nl

Informatie over de bezuinigingen op cultuureducatie en strategieën van Centra voor de Kunsten:
www.cultuurplein.nl/bezuinigingen

Erfgoededucatie uit de kast?

Ik was nogal geschrokken van het bericht dat Erfgoed Nederland in 2013 geen subsidie meer krijgt en ophoudt te bestaan. Zeker toen ik hoorde dat het instituut zijn werkzaamheden op korte termijn staakt en snel overdraagt aan andere instellingen. Zo zullen wij nu – en straks – flink aandacht blijven geven aan erfgoededucatie. Net zoals in de afgelopen jaren: met onderzoek naar museumedicatie en met uitgaven over erfgoededucatie in het onderwijs. Tien procent van de boeken in onze digitale catalogus gaat over erfgoed en educatie en op Cultuurplein.nl tref ik op dit moment 156 items over dit onderwerp aan.

Erfgoed behelst alle sporen uit het verleden die mensen de moeite waard vinden om te bewaren. Je vindt het in vele vormen en overal. Een archiefstuk, een bijzonder gebouw, en ook een oud gerecht, een bijzondere boom of een archeologische vondst kan erfgoed zijn. Je kunt het zien, voelen, horen en soms zelfs ruiken. In erfgoedlessen, aldus Carla van Boxtel (2010), bijzonder hoogleraar voor erfgoededucatie, is volop gelegenheid tot verbeelding en inleving, en dat draagt bij aan een rijker beeld en een beter begrip van historische verschijnselen en periodes.

Aan de hand van erfgoed krijgen leerlingen zicht op wat veranderd is en wat hetzelfde gebleven is.

Aan de hand van erfgoed krijgen leerlingen zicht op wat veranderd is en wat hetzelfde gebleven is. En dat draagt bij aan de ontwikkeling van historisch besef. Erfgoedonderwijs biedt ook de mogelijkheid om bij te dragen aan burgerschapsvorming. Meer zicht op je eigen cultuur, je historische achtergrond en die van anderen kan de verantwoordelijkheid voor de medemens laten groeien. En als laatste de persoonlijke ontwikkeling. In erfgoedlessen kunnen leerlingen identiteiten verkennen. Door inleving en verbeelding identificeren zij zich met personen die hetzelfde zijn als zij of een andere sociale, culturele of etnische achtergrond hebben. Dat helpt om te reflecteren op wie ze zijn, hoe ze zo geworden zijn, wat ze geloven en wat ze de moeite waard vinden.

Piet Hagens, directeur van Cultuurnetwerk Nederland (foto: Malou ter Horst).

Maar, moet er bij leerprocessen altijd een vonk overspringen? Johan Huizinga (1950) heeft het dan over een historische sensatie of 'een dronkenschap van een ogenblik'. Dit gaat steeds gepaard, zegt hij, met een volstrekte overtuiging van echtheid en waarheid, en komt tot stand door een prent, een regel uit een oorkonde of enkele klanken uit een oud lied. Het lijkt erop dat elke culturele instelling zijn publiek zo'n sensatie mee wil geven, als je kijkt naar de aard van de presentaties met rollenspelen, games, story telling, de inzet van acteurs en living history. En is die sensatie nu zo nodig? Moet je niet vooral nadenken over wat je wilt met je lessen, om dat dan herkenbaar, tastbaar en invoelbaar te presenteren om leeropbrengsten te realiseren?

Informatie over de publicaties waarnaar Piet Hagens verwijst? Of projecten, tips, praktijkvoorbeelden, publicaties en meer over erfgoedonderwijs:
www.cultuurplein.nl/erfgoedonderwijs

Samenwerking in beeld

In deze rubriek vragen we een deskundige om te associëren naar aanleiding van foto's over een bepaald onderwerp. Deze keer Muriël Besemer, theatermaker/docent, die als educatiemedewerker verbonden was aan Huis aan de Amstel, Toneelgroep Amsterdam en ISH. Zij is nu werkzaam als freelance regisseur en kunsteducator bij verschillende gezelschappen of via haar eigen bedrijf tgMuur.

In het project *Windkracht 6* werken amateurs en professionals samen met het onderwijs (foto's: Fleur Wiersma).

Of ik als kunstenaar en kunsteducator blij wordt van foto's zoals deze... Natuurlijk! De multiculturele samenleving is een feit! Er is helemaal niets mislukt, alles moet én kan nog beginnen, de kunst moet naar de mensen. Van de politiek hoeven we het niet te verwachten, dus moeten de 'gewone' mensen weer voor de kunst gaan vechten. We hebben elkaar hard nodig: kunstenaars, liefhebbers (amateurs) en het publiek (algemeen én onderwijs).

In het voorjaar werkte ik met een koor van amateurzangers uit heel Flevoland voor de voorstelling *Koolzaad* van theatergezelschap BonteHond, over het ontstaan van de polder. Het koor verbeeldde het hart en de ziel van de polder en droeg ons project. Ook in het educatieproject kwamen mensen en kinderen uit Flevoland zelf aan het woord: pioniers die het verhaal zelf hebben beleefd, kinderen van nu die

de toekomst van Flevoland vorm gaan geven. Op zo'n project, waarbij de inhoud direct betrekking heeft op de omgeving, kun je als klas een schooljaar teren.

Dus... of professionele kunstenaars en amateurs elkaar kunnen versterken? Zeker, als we met z'n allen uit onze hokjes stappen en met openheid en verwondering naar elkaar gaan kijken, is er een wereld te winnen. De autonome, vrije gedachten van de kunstenaar en de authenticiteit en verbondenheid van de amateur die gebroederlijk meer worden dan de losse delen. Waardoor onderwijs niet aanleren wordt, maar ervaren, gevoeld vanuit de realiteit én de fantasie.

Tuba meets Saz, oud meets jong, prof meets amateur, samen ontmoeten zij de nieuwe liefhebbers. Als dit de eerste stap is om kinderen te 'winnen' voor de kunst, zelfexpressie en voor een samenleving waarin men elkaar

ontmoet, dan kan ik niet anders zijn dan blij en trots. Ik hoop dat de plaatselijke liefhebber zijn kracht kan inzetten om voor deze en vele andere kinderen een raam open te zetten naar nieuwe ervaringen en ideeën, misschien in het theater of concertgebouw, of gewoon in de plaatselijke harmonie.

Culturele Onderwijstentoonstelling 2012

Het centrale thema van de Culturele Onderwijstentoonstelling (COT) is dit keer Creativiteit. Deze tweejaarlijkse uitwisselingsdag voor cultuurcoördinatoren en hun trainers vindt plaats op 25 januari in Ede. Er zijn verschillende theoretische sessies die aansluiten bij het thema, bijvoorbeeld over ontwerpprocessen van spelend leren en over nieuwsgierigheid als bron van inspiratie. Daarnaast zijn er vaardigheidensessies, onder meer over verhalen vertellen, over reflecteren op en beoordelen van tekeningen en over leerstijlen en werkvormen in erfgoededucatie. Ook kunnen deelnemers voorstellingen bijwonen, is er een informatiemarkt, zijn er experts beschikbaar om vragen te beantwoorden, en is er voor het eerst een dagvullend programma voor directeuren en (bovenschoolse) managers.

Meer informatie

www.cot2012.nl
Kosten € 80,-, combiprijs voor twee cultuurcoördinatoren of cultuurcoördinator en directeur van dezelfde school € 150,-

Plannen voor Cultuurkaart positief ontvangen

Het CJP heeft een plan opgesteld voor de voortzetting van de Cultuurkaart zonder rijksbijdrage. Dit is op 21 november in de Tweede Kamer behandeld. Scholen kunnen vanaf 2012-2013 Cultuurkaarten met CJP-korting en tegoed kopen. In het plan roept CJP scholen op om daarbij 5% van het bedrag van de gratis leermiddelen in te zetten. Scholen met de Cultuurkaart krijgen een premie uit

het nieuw op te richten Fonds voor Cultuur en School. Ook vraagt CJP om een BTW-vrijstelling voor de Cultuurkaart. Tijdens de behandeling in de Tweede Kamer bleek een meerderheid voorstander van een doorstart van de Cultuurkaart. Zij vindt dat het een goed en effectief instrument is om jongeren in aanraking te brengen met kunst en cultuur en dat het plan van aanpak van CJP helder en constructief is, en verzoekt de regering om het plan waar mogelijk te ondersteunen. De voorstellen zijn ook welwillend ontvangen door staatssecretaris Zijlstra: hij liet weten dat het kabinet positief staat tegenover de ontwikkelingen die het CJP in gang heeft gezet en tegenover het voorstel voor de BTW-vrijstelling. De definitieve beslissing over het laatste hangt echter af van het oordeel van het Ministerie van Financiën.

Meer informatie

www.cultuurkaart.nl

Eerste hulp bij theater

Begin december verscheen *Eerste hulp bij theater*, een handboek theatermaken, uitgegeven door Theatergroep Max.. Voorbeeldlessen, beschrijvingen, een stappenplan en kant-en-klaar formules voor het maken van bijvoorbeeld een tekst laten zien wat de werkwijze van Theatergroep Max. is. Kenmerkend is dat ie-

deren kan meespelen en theatermaker kan zijn. Het handboek besteedt uitgebreid aandacht aan inspiratiebronnen en hoe ze te benutten, en aan theatervormen en -stijlen. Hiermee wil Max. laten zien dat er meer soorten theater zijn en dat er verschillende manieren zijn om over theater te denken. Met de praktische benadering wil Max. zowel beginners als mensen met ervaring helpen om niet te verdwalen in associaties en ideeën.

Meer informatie en bestellen

www.eerstehulpbijtheater.nl
Kosten: € 14,95 (excl. verzendkosten)

Lessuggesties bij Gedichtendag 2012

Poetry International en Stichting Lezen Vlaanderen organiseren op 26 januari de 13e Gedichtendag, met als thema Stroom. Joke van Leeuwen schrijft de *Gedichtendagbundel*. Ter gelegenheid van Gedichtendag organiseren scholen, bibliotheken en boekhandels allerlei activiteiten, zoals voordrachten, workshops en wedstrijden. Via de website kunnen leerkrachten en docenten gratis lessuggesties bestellen. Ook kunnen zij hier het archief met lesmateriaal van vorige edities raadplegen. De lessuggesties hebben gedichten over het thema van de Gedichtendag als uitgangspunt. Hierbij zijn vragen en opdrachten gemaakt die leerlingen helpen de gedichten beter te lezen en er grondiger over na te denken.

Meer informatie

www.gedichtendag.com

Uitgelicht

BNG Erfgoedprijs voor gemeente Westerveld

Staatssecretaris Zijlstra reikte op 17 november de BNG Erfgoedprijs 2011 uit aan wethouder Anry Kleine Deters van de gemeente Westerveld, een Drentse fusiegemeente die onder meer bestaat uit Havelte, Dwingeloo en Vledder. Doel van de prijs is het belonen van gemeenten die erfgoed effectief inzetten in het lokale beleid en daarnaast andere gemeenten stimuleren en inspireren. Een van de juryleden was Andries Ponsteen, directeur van het Erfgoedhuis Zuid-Holland en voorzitter van de vereniging van erfgoedhuizen OPEN. *Cultuurplein Magazine* sprak met hem.

“We waren erg verrast over het grote aantal inzendingen, maar liefst 34. Ook zijn we positief over het feit dat veel gemeenten niet alleen de wettelijke taken zoals monumentenzorg en archiefbeheer goed uitvoeren, maar erfgoed breder trekken, ook naar de jeugd. Formeel hebben gemeenten geen taak met betrekking tot erfgoededucatie. Toch zien vele het als hun verantwoordelijkheid om scholen te stimuleren iets met erfgoed te doen. Ze stellen gemeentelijk geld beschikbaar of brengen scholen en erfgoedinstellingen bij elkaar.”

In totaal waren er negen gemeenten genomineerd voor de prijs. Stuk voor stuk zetten zij zich in om ook de jeugd bij erfgoed te betrekken. Zo organiseerde de gemeente Borsselle tijdens Open Monumentendag een wedstrijd en een speciaal programma voor kinderen, en ontwikkelde de gemeente Elburg een lespakket voor de Sjoel Elburg, een museum voor de geschiedenis van het Joodse leven in de omgeving.

De gemeente Westerveld had een project waarbij leerlingen urnen bakken en vertellen over hun eigen buurt. Ook nam de gemeente het initiatief voor de *Canon van Westerveld*. Ponsteen: “De gemeente

Westerveld is dunbevolkt en heeft weinig monumenten. Ondanks dat laat zij zien dat je met weinig middelen en veel enthousiasme een veelzijdig en actief erfgoedbeleid kunt neerzetten. Westerveld gebruikt cultuurhistorie als drager voor haar identiteit en verbindende factor tussen haar kernen, ook voor toekomstige generaties. Daarom verdiende de gemeente Westerveld deze prijs.”

Staatssecretaris Zijlstra reikt de BNG Erfgoedprijs uit aan de gemeente Westerveld (foto: Judith Bogaardt).

Meer informatie

De BNG Erfgoedprijs bestaat uit een oorkonde en een cheque van € 25.000,- en werd dit jaar voor de tweede keer uitgereikt. Het is een initiatief van het Erfgoedplatform van Kunsten '92. Hoofdsponsor is sinds dit jaar het Cultuurfonds BNG. www.kunsten92.nl

KIJKUIT helpt bij keuze uit jeugdtheateraanbod

KIJKUIT is een groep van 19 jeugdtheaterproducenten. Sinds kort presenteren zij gezamenlijk hun aanbod van voorstellingen op een website. De bezoeker kan in de zoekmachine onder meer invoeren wie er meegaan (welke leeftijd, of het hele gezin), wanneer en waar je wilt gaan en wat je aanspreekt in een voorstelling. Als extra hulpmiddel bij de keuze ontwikkelde KIJKUIT daarnaast een wijzer met tien iconen. Die geven een indicatie van het genre van de voorstelling, bijvoorbeeld 'toneel' of 'dans', en van de sfeer, bijvoorbeeld 'ontroerend', 'grappig' of 'stoer'. De voorstellingen van KIJKUIT zijn herkenbaar aan een speciaal vignet op de posters en flyers.

kijkuit
theater voor jou

Meer informatie

www.cultuurplein.nl/kijkuit

Het Klokhuis maakt geschiedenis

Eind oktober is *Het Klokhuis* gestart met het uitzenden van 50 afleveringen over de Nederlandse geschiedenis die aansluiten bij de vensters van de canon. Zoals typerend is voor *Het Klokhuis* zijn persoonlijke geschiedenissen, spannende avonturen en boeiende weetjes, geheimen en raadsels het uitgangspunt. In de 17 afleveringen van de eerste serie passeren onder meer Rembrandt, Hugo de Groot, de hunebedden en Annie M.G. Schmidt de revue. Elke donderdag om 18.25 uur wordt er een aflevering uitgezonden.

Meer informatie

www.hetklokhuis.nl

LES 2.0-collectie voor alle VO-scholen

Alle docenten en leerlingen kunnen sinds dit schooljaar vrij gebruik maken van LES 2.0. Dit is een community waarin 29 scholen voor voortgezet onderwijs en verschillende grote instellingen samenwerken, waaronder het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, het Nationaal Archief, Naturalis en EYE Film Instituut Nederland. Zij stelden honderden dossiers samen (selecties van bronnen op thema), maakten lessen compleet met bronnen voor gebruik op het digibord, en lessen die leerlingen zelf kunnen volgen in een elektronische leeromgeving. De bronnen zijn een half miljoen dossiers, video's, artikelen en afbeeldingen uit de collecties van de deelnemende instellingen. Dankzij samenwerking met VO-content, de open leermaterialenbank voor het voortgezet onderwijs, hoeven scholen met ingang van het schooljaar 2011-2012 geen licentie meer te kopen. Les 2.0 is beschikbaar via het webplatform Wikiwijs.

Meer informatie

www.cultuurplein.nl/les2.0

Gratis lespakket My Stage! Filmfestival

My Stage! Filmfestival is een nieuw gratis lespakket dat leerlingen kunnen gebruiken om tijdens hun maatschappelijke stage of als onderdeel van CKV of een ander vak een filmfestival op school of in een bioscoop of filmhuis te organiseren. Alles doen de leerlingen zelf, van het schrijven van een project- en publiciteitsplan en het opstellen van een begroting tot het kiezen van de films en de organisatie op

de dag zelf. Het leerlingendeel van het lespakket bevat hiervoor handleidingen, checklists en opdrachten. Het docentendeel bevat veel tips en achtergrondinformatie. *My Stage! Film* is het tweede uitgebreide lespakket voor de culturele maatschappelijke stage in een reeks van vier die Kunstgebouw tot 2013 ontwikkelt. Eerder verscheen *My Stage! Podium* over het organiseren van een open podium. Later volgen nog *My Stage! Magazine* en *My Stage! Theaterfestival*.

Meer informatie en downloaden

www.kunstgebouw.nl/mystagefilmfestival

Onderzoek meerwaarde cultuurcoaches

Onlangs werden de resultaten bekend van het onderzoek dat Oberon in opdracht van de Cultuurformatie deed naar de meerwaarde van cultuurcoaches op brede scholen (combinatiefunctiefunctionarissen). Een belangrijke aanbeveling van de onderzoekers aan gemeenten, scholen en culturele instellingen is: liever kwaliteit dan kwantiteit, ofwel liever minder cultuurcoaches die hun werk beter kunnen doen. Ze constateren dat de functie van cultuurcoach vaak nog te versnipperd is en te veel gericht op coördineren.

Meer informatie

www.cultuurplein.nl/cultuurcoaches

Gratis online fotografieonderwijs

Het Nederlands Fotomuseum biedt gratis online fotografieonderwijs via een nieuwe website. Die bevat kant-en-klare kijkoefeningen, lessen en lessenseries, op dit moment alleen voor het voortgezet onderwijs, maar in de toekomst ook voor het primair onderwijs. Docenten kunnen pagina's bewerken voor hun klas, of een pagina maken met bronnen en lesstof die hun leerlingen nodig hebben. Er zijn collecties beschikbaar van onder meer het Nederlands Fotomuseum en Spaarnestad Photo. En er zijn bronnenbanken waarin leerlingen het materiaal kunnen opzoeken. Leerlingen kunnen hun werkstukken online maken, waar niet alleen hun eigen docent ze kan beoordelen en becommentariëren, maar ook andere bezoekers. Ook individuele fotografiefeliebbbers kunnen op fotoleren.nl hun eigen leerroute volgen.

(Ed van der Elsker/Nederlands Fotomuseum)

Meer informatie

www.cultuurplein.nl/fotoleren

Uitgelicht

Lesmethode Literatuur [NU]

Literatuur [NU] is een literatuurmethode voor de tweede fase met edities voor havo en vwo die bestaat uit een magazine en een website. Het magazine combineert literatuurgeschiedenis en literatuurbeschouwing met literaire actualiteit. Ook bevat het vragen en opdrachten. Ieder schooljaar verschijnt een nieuwe editie met onder meer columns en interviews. De website bevat aanvullend materiaal. Verder bevat het pakket een selectie van Jonge, Grote en Klassieke Lijsters. *Cultuurplein Magazine* sprak met gebruiker Harry Felling, docent Nederlands aan het Eckartcollege in Eindhoven.

"Wij werken sinds dit schooljaar met *Literatuur [NU]*. De opdrachten in het magazine zijn heel goed en gevarieerd, vooral die over oordeelsvorming. Wat mij betreft mogen er wel meer discussie- en activerende opdrachten opgenomen worden om de passieve houding bij vooral jongens te doorbreken." De elektronische leeromgeving (ELO) van *Literatuur [NU]* bevat onder meer achtergrondmateriaal bij het magazine, extra opdrachten en audio- en videofragmenten. Volgens Felling is de combinatie van ELO en magazine wel wennen. "We moeten veel zoeken en klikken, maar dat gaat steeds beter. En sommige leerlingen vinden het lastig om opdrachten digitaal te maken en in te sturen." De ELO biedt de mogelijkheid om zelfgemaakt lesmateriaal uit te wisselen. "Maar ik weet niet of dat een succes gaat worden. Mijn collega's en ik doen dat liever via ons eigen intranet. We zijn wel erg blij met de Boekenvinder, een zoekmachine waarmee leerlingen op hun eigen niveau en op thema of auteur leeslijstboeken kunnen selecteren uit ruim 200 titels." In het algemeen zijn Felling en zijn collega's heel tevreden over de methode. "Het werken met ELO's is helemaal van nu. In de toekomst zou de flexibiliteit van

internet nog verder moeten worden benut. Je kunt de site bijvoorbeeld actueel houden met relevante YouTube-filmpjes, zoals van schrijver Robert Vuijsje bij *De Wereld Draait Door*. Die moet je nu nog zelf zoeken. Er wordt al goed gebruik gemaakt van de mogelijkheden, maar er kan nog veel meer!"

Meer informatie

www.literatuurnu.noordhoff.nl
Kosten afhankelijk van niveau (havo of vwo) en licentieduur. Docentepakket online (al het materiaal dat nodig is om met de methode te werken) € 50,- per schoollocatie per schooljaar.

ArtEZ-studenten coachen Kunstbende-talenten

Kunstbende besteedt veel aandacht aan de verdere ontwikkeling van winnaars van de wedstrijd. Daarom hebben ArtEZ hogeschool voor de kunsten en Kunstbende hun samenwerkingsverband, dat sinds 2005 bestaat, met twee jaar verlengd. De workshops en masterclasses die ArtEZ voor de winnaars organiseert, worden uitgebreid met een coachingsproject waarbij studenten van de masteropleiding Kunsteducatie worden gekoppeld aan Kunstbende-talenten. Tegelijkertijd is de Kunstbende 2012 gestart. Het thema is Vreemd. Iedereen van 13 tot en met 18 jaar kan zich inschrijven voor een of meer categorieën.

Meer informatie

www.kunstbende.nl

Nationale Voorleesdagen

Van 18 tot en met 28 januari 2012 vinden de jaarlijkse Nationale Voorleesdagen plaats, die het voorlezen aan jonge kinderen moeten stimuleren. Centraal staat het Prentenboek van het Jaar, *Mama kwijt* van Chris Haughton. Voor € 5,- is een mini-editie van het boek verkrijgbaar met als extraatje een dvd waarop het verhaal wordt verteld via bewegende beelden. Tijdens het Nationale Voorleesontbijt lezen bekende Nederlanders voor op basisscholen, peuterspeelzalen en kinderdagverblijven. Door het hele land zijn er ook voorleesontbijten met lokale helden.

Meer informatie

www.nationalevoorleesdagen.nl

Alle links op een rij:
www.cultuurplein.nl/kort2

De blik van buiten

Iedereen die werkzaam is in de sector cultuureducatie zal het erover eens zijn: kunst en cultuur(educatie) zijn belangrijk voor de sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling van kinderen en jongeren. Ze zijn minstens even belangrijk als taal en rekenen. We stimuleren kinderen om binnen en buiten school cultureel actief te zijn en vinden dat daar voorzieningen voor in stand gehouden moeten worden. Wij doen er alles aan om de jeugd op een zinvolle wijze in aanraking te brengen met kunst en cultuur, hen ervan laten te genieten en hen ervan te laten leren. Maar wat is voor mensen uit andere sectoren de betekenis van kunst en cultuur voor de samenleving? En de functie van cultuureducatie? Hebben ze nog tips?

Evelien Tonkens, bijzonder hoogleraar actief burgerschap aan de Universiteit van Amsterdam

“Het maatschappelijk belang van kunst en cultuur is de beschavende werking die ervan uitgaat. De gelaagdheid, complexiteit en ambivalentie die kunst en cultuur kenmerkt, leert ons niet alleen af te gaan op de eerste indruk of mening. Maar nog een tweede en derde keer te kijken, omdat je dan andere dingen ziet. Cultuureducatie in het onderwijs kan bijdragen aan het leren kijken en weerstand bieden aan de neiging van leerlingen om hun primaire impuls te volgen. Het waarderen van kunst en cultuur leert je dat het iets oplevert om niet meteen op je eerste oordeel af te gaan. Dit kan ook gelden voor de benadering van andere mensen, en andere culturen, zonder dat het meteen hoeft te gaan over Turks aardewerk en Marokkaanse mozaïek. Kunst en cultuur kenmerken zich ook door vreemde combinaties als mooi en tragisch tegelijk, of zowel wreed als troostend. Schijnbaar paradoxale combinaties die je niet direct terugziet in het publieke debat, maar die wel onderdeel zijn van het alledaagse samenleven. Naast kijken en luisteren is ook het samen actief bezig zijn een belangrijk onderdeel. Samen muziek maken bijvoorbeeld, levert diverse burgerschapsvaardigheden op zoals

doorzien dat je niet altijd zelf op de voorgrond hoeft te staan, of juist inzien dat je dat wel kunt. Zelf ervaren dat je een eigen rol kunt vervullen binnen een gezamenlijk muzikaal project, waarvan het resultaat samen ook nog beter klinkt.”

Leonie Blom, senior adviseur onderwijs Actis Advies (voorheen werkzaam bij Platform Bèta Techniek)

“Kunst en cultuur hebben een functie in de algemene ontwikkeling van mensen en in de ontwikkeling van talenten, mede in het belang van de Nederlandse kenniseconomie. Er zijn in het licht van het landelijk onderwijsbeleid drie ontwikkelingen waar mensen die onderwijs in kunst en cultuur belangrijk vinden bij zouden moeten aanhaken. Ten eerste nadrukkelijk de verbinding leggen met basisvaardigheden. De beweging naar meer opbrengstgericht werken, gepaard gaand met kwantitatief en cijfermatig beoordelen van prestaties, kan een bedreiging zijn voor onderwijs in kunst en cultuur. Het morele argument ‘vorming is belangrijk’ vindt steeds minder weerklank bij scholen. Aantonen van de bijdrage aan algemene competenties en effecten op andere leergebieden kan scholen overtuigen prioriteit te geven aan cultuuronderwijs.

(illustratie: Jeroen de Leijer)

Ten tweede de verbinding maken met bètatechniek. De cultuur- en bètaprofiel scholen komen al veel voor, waarbij cultuur voor veel scholen nog vanzelfsprekender is. De verbinding tussen beide kan zowel scholen als leerlingen veel opleveren. In modules van vakken die op elkaar aansluiten (zoals wiskunde en muziek) of in projecten waar ontwerpen aan de orde is, en techniek en esthetiek elkaar via design complementeren.

Een derde aanknopingspunt is de focus op excellente leerlingen. Na aandacht voor ‘zorgleerlingen’ is nu ook excellentie speerpunt van beleid. Doel is het maximale te halen uit de beste leerlingen, hen uit te blijven dagen en onderpresteren tegen te gaan. Het normale onderwijsprogramma wordt ingedikt, een extra aanbod aan verrijkende activiteiten wordt voor hen opgezet. In deze ‘plusklassen’ komen kunst, cultuur en filosofie snel in beeld als activiteiten die de horizon van leerlingen verbreden.”

Henk Schiffmacher, tatoeëerder, schilder, artiest, ontwerper en schrijver

“Alles is kunst en cultuur: de eigen directe kunst en cultuur in je omgeving, de stad, het land, Europa, de wereld. Het is een ruim begrip, van gebouwen en schilderijen tot aan

religie. Als je door Amsterdam loopt zie je de historie, de veranderingen, dat alles opeenvolgend is. Je ziet dat de dingen een functie hebben, dat niets er zomaar is. De mens, en alles door de mensheid gemaakt, is de maatgever der dingen. Als je daar op een prettige manier mee om kunt gaan, maakt dat het leven een stuk leuker. Je begrijpt waar je bent, en bent je bewust van je positie in de geschiedenis. Kinderen en jongeren moet je helpen bij dat begrijpen, bij het leren ‘lezen’ van wat ze om zich heen zien. Wanneer je aan het alfabet begint, start je met de letter A. Zo ook kun je een Mondriaan alleen mooi vinden als je iets afweet van de geschiedenis van kunst. Er is in feite niets anders dan kunst en cultuur. Als je dat niet belangrijk vindt, dan weet ik het niet meer.”

Filmpje van Henk Schiffmacher voor het programma *Kunstpiloten* van Coolpolitics:
www.cultuurplein.nl/blikvanbuiten

(foto: Willem Popelier)

Oscar Kocken is columnist voor ELLE en theatervakblad TM. Hij is programmamaker voor het Rozentheater (Utrecht) en Theater Kikker (Utrecht). Voor het Zuidelijk Toneel schreef hij de voorstelling *Bejaarden & Begeerte* en in de Stadsschouwburg Utrecht presenteert hij maandelijks de satirische actualiteitenshow *Orde van de Dag*. Zie ook www.oscarkocken.nl

Wat is goed
literatuuronderwijs?
Discussieer mee
op LinkedIn:
www.cultuurplein.nl/kocken

Bonje in de Brugklas

Heeft u dat ook wel eens, dat u plotseling denkt aan Greet Beukenkamp? Ik slechts zeer zelden, hooguit eens in de 15 jaar. Vandaag was zo'n dag. Anderhalf decennium lang zat haar naam verborgen in een streng beveiligd laatje in mijn hoofd, maar vanochtend piepte zij pardoos naar buiten. Greet Beukenkamp. Of nee, dat is niet helemaal waar. De naam die mij zo onverwacht binnenviel was een andere. Het begon weliswaar met Greet, maar eindigde nét iets anders: Beukenneuker. Greet Beukenneuker. Want zo hebben wij die schrijfster genoemd toen zij onze klas vereerde met een bezoek.

Bonje om de Boomhut heette het literaire werk waarover ze kwam vertellen, maar aan ons was het niet besteed. Wij hadden besloten haar consequent aan te spreken met een van puberpikanterieën doordrenkte bijnaam en toen de wanhopige dame na het voorlezen van enkele pagina's informeerde of iemand in het lokaal iets van haar wilde weten, klonk het van achterin de klas vernietigend: "Hoe laat is het?"

Bonje in de Brugklas, mevrouw Beukenneuker had er met gemak een nieuw boek over kunnen neerpennen.

Blijkbaar wensten wij niet in te zien hoe het lerarenteam zich had ingespannen de lessen Nederlands een vleugje op te fleuren. Terwijl we blij hadden moeten zijn, want tot dan toe werd ons literaire curriculum slechts getoetst middels vragenlijsten die zo verrekte standaard waren dat je zomaar opgescheept kon zitten met een vraag als: had je het einde aan zien komen?, wanneer het een boekbespreking betrof van *Het Achterhuis*.

U weet echter hoe wonderbaarlijk conservatief een puberziel nu eenmaal is, en hoe ellendig onze literatuurlessen ook waren, we wisten tenminste waar we aan toe waren. Onze opstelling werkte: na het bezoek van die arme Greet waagde zich geen enkele schrijver meer in onze klas.

Geen enkele?

Neen.

In het diepste geheim begon ik zélf te schrijven.

Eerst een klein zwaarmoedig rijmpje, daarna aanstellerige theatrale monologen, om uiteindelijk – aangemoedigd door mijn onvolprezen leraar Nederlands – mijn eerste korte verhaal aan het papier toe te vertrouwen. Op een goede dag kwam meneer Teuben aan met een flyer van *Write Now!*, een literaire wedstrijd waar aan ik volgens hem écht mee moest doen.

Ik deed het.

En won niet.

Maar deed nog eens mee.

En nog eens.

En nog eens.

Tot ik in de prijzen viel, direct werd opgepikt door wat tijdschriften, mezelf terugvond tijdens een lunch met een heuse uitgever en op den duur zelfs een uitnodiging ontving om over mijn literaire werkzaamheden te vertellen op een of andere middelbare school.

Zo kwam het dat ik vanochtend moest denken aan Greet Beukenneuker. En onderweg naar Gymnasium Bernrode kon ik maar één ding hopen: dat het Engels van de brugklassers nog niet sterk genoeg was om vunzige grappen te maken over mijn achternaam.